

Sharon J. Duine

Student-Nr.: 385341

s.j.duine@eur.nl

Master Media & Cultuur

20 Juni 2014

Master Thesis

Third Culture Online

Begeleider: An Kuppens

Tweede lezer: Marc Verboord

Erasmus School of History, Culture and Communication

Erasmus Universiteit Rotterdam

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Introductie en onderzoeksvragen.....	3
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	6
Hoofdstuk 3: Methode	16
Hoofdstuk 4: Resultaten	23
Hoofdstuk 5: Conclusie en discussie.....	38
6. Literatuur	42
Appendix A: Vragenlijst	48
Appendix B: Codelijst.....	51
Appendix C: Respondentenlijst	53

Hoofdstuk 1: Introductie en onderzoeksvragen

Door het internet hebben wij een platform, een *public sphere* (Habermas, 1989), die ons de ruimte biedt om met anderen in contact te komen. Dit kan zowel one-to-many als ook many-to-many zijn, waarbij many-to-many de vaker voorkomende communicatievorm is. Voorbeelden van beide vormen zijn zowel blogs en eigen websites, maar ook de verschillende sociale media.

Wat het communiceren via het internet nog interessanter maakt, is de mogelijkheid om over grenzen heen in contact te komen met mensen. Volgens Casmir (1978, 1997) ontstaat er door het in contact treden met andere culturen een *derde cultuur*, een cultuur die men samen vorm geeft. Dat er iets gebeurt als mensen uit verschillende culturen met elkaar communiceren is al door veel onderzoekers beschreven. Peter Burke (2009) noemt dit bijvoorbeeld culturele hybriditeit (*cultural hybridity*), een soort mengvorm van culturen waar in feite de “ingrediënten” nog te herkennen zijn. Al deze benaderingen beschrijven hetzelfde fenomeen: mensen uit verschillende culturen treden in contact met elkaar, en er ontstaat iets nieuws. Een andere stroming (Schiller, 1976) beweert dat de, door het internet versnelde, globalisering tot homogenisering leidt, of sterker nog tot Amerikanisering. Appadurai (1996) stelt echter dat het probleem van de globale interactie juist in de spanning tussen de homogenisering en de heterogenisering ligt. Ongeacht aan welke kant men van het globaliserings-debat staat, het internet heeft de culturele globalisering versneld en werpt daardoor veel nieuwe vragen op.

Op de sociale netwerken zijn al veel voorbeelden te zien geweest van een gemeenschappelijke cultuur. Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld de #ff, de Follower Friday op Twitter. Twitteraars geven door de hashtag #ff aan, welke andere twitteraars zij het volgen waard vinden. Deze aanbeveling wordt op vrijdag gegeven en heeft daardoor de naam Follower Friday gekregen. Dit is een goed voorbeeld dat toont hoe nieuwe media, en de sociale media in het bijzonder, nieuwe gedragspatronen kunnen laten ontstaan. Maar er zijn ook meer eenvoudige voorbeelden hiervan: het volgen van iemand op Twitter of het liken op Facebook. Het wordt normaal om mensen te volgen die men niet kent, en posts te *liken* van mensen, met wie men het offline nooit over de bewuste onderwerpen zou hebben. De manier waarop mensen met elkaar omgaan verandert dus; de nieuwe context biedt nieuwe gebruiken en omgangsvormen. Uit een onderzoek van McEwan en Sobre-Denton (2011) naar een Yahoo!-groep van internationale studenten kwam naar voren dat zij ook een eigen (online-)cultuur ontwikkelden. Er ontstond een

eigen taalgebruik, maar het contact met de mensen uit de groep veranderde ook hun kijk op de wereld.

Er is veel onderzoek gedaan naar de mate waarin er uit interculturele communicatie een derde cultuur ontstaat (Lee, 2006; Rodríguez, 2005). Vaak werd daarbij echter alleen naar hetzij het online-contact (Hewling, 2005; McEwan & Sobre-Denton, 2011; Shuter, 2012), hetzij het offline-contact (Casmir, 1983, 1991, 1999) gekeken. Slechts Diehl en Prins (2008) onderzochten de invloed van de interculturele uitwisseling op *Second Life* (een online gaming platform) op de zogenomende *intercultural literacy*, de interculturele competenties.

Aangezien we in een tijdperk leven waar we steeds meer tijd online doorbrengen en het internet steeds centraler gaat staan in ons leven, is het belangrijk om te weten welke invloed dit kan hebben op ons offline leven. De verbinding tussen online en offline is slechts in beperkte mate onderzocht. Deze verbinding, en de invloed van online op offline is wetenschappelijk relevant omdat er tot de dag van vandaag nog weinig bekend is over de invloed van het online-gedrag op het offline-gedrag, vooral in de context van interculturele communicatie. Doordat er steeds meer mensen in onze maatschappij verbonden zijn door het internet is het ook voor onze maatschappij van belang om te weten wat deze verandering teweeg kan brengen.

De tijd dat de 'offline-wereld' kon gezien worden als losstaand van de 'online-wereld' is voorbij. Het internet heeft invloed op onze communicatie, onze sociale contacten, onze manier van werken en daarmee op onze manier van leven en uiteindelijk onze samenleving. Ondanks deze ontwikkeling worden online en offline nog vaak los van elkaar gezien, met name in de communicatiewetenschappen. In dit onderzoek wil ik online met offline verbinden en daardoor een brug slaan tussen interculturele communicatie en mediawetenschappen. De onderzoeksvraag luidt:

In welke mate worden cultuurverschillen in online-communities ervaren en leiden deze tot een (gemeenschappelijke) derde cultuur?

Dit ga ik onderzoeken aan de hand van interviews met actieve leden van een van de drie gekozen internationale communities. Eerder dan een klassiek mediaeffecten-onderzoek uit te voeren, zal ik dus de percepties van de leden zelf peilen. Doordat de communities internationaal uitgericht zijn, zal het merendeel van de respondenten ook offline in contact komen met mensen uit andere culturen en de online verworven interculturele competenties offline toe kunnen passen. Uit deze onderzoeksvraag komen de volgende subvragen uit voort.

Subvraag 1: In welke mate ontstaat er een derde cultuur online?

Deze subvraag zal beantwoord worden door het bevragen van de respondenten wat betreft hun perceptie van de interacties en rolverdeling van de community.

Subvraag 2: Hoe ervaren de community-gebruikers de invloed van het interculturele contact online op hun offline leven?

Door middel van interviews zullen de community-leden gevraagd worden hoe zij in hun dagelijkse offline leven in contact komen met andere culturen en hoe zij deze interculturele settings ervaren.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

Voor het theoretisch kader zijn drie kern-concepten belangrijk. Enerzijds staat het concept van cultuur centraal, en daaruit voortvloeiend de 'third culture' uit de interculturele communicatie, een kernbegrip binnen dit onderzoek. Anderzijds is het concept van de globalisering door het internet belangrijk, de verandering die door de nieuwe media ook op het (inter-)cultureel vlak ontstaan. Door deze twee concepten, cultuur en globalisering, komt het snijvlak en tevens derde concept interculturele communicatie met het internet als medium als onderzoeksgebied voor deze scriptie naar voren.

In het eerste deel van het theoretisch kader ga ik dieper in op de globalisering en de daarmee verbonden veranderingen, in het tweede deel licht ik de begrippen cultuur en de culturele dimensies volgens Hofstede nader toe.

2.1. Globalisering & Internet

De afgelopen honderd jaar lijkt de wereld gevoelsmatig gekrompen: zowel op het vlak van transport als op het vlak van media zijn er sterke ontwikkelingen geweest. Het reizen is goedkoper en sneller geworden. Hoewel landen nog steeds even ver van elkaar verwijderd zijn, is het nu mogelijk binnen enkele uren en zonder bijzonder grote financiële uitgaven naar deze landen te vliegen. Door de ontwikkeling van de media kunnen mensen steeds meer dingen ervaren en zien, en hoeven ze daarvoor steeds minder van hun bank af te komen. De opkomst van het internet heeft dit proces versneld: we kunnen op elk moment bekijken welk weer het aan de andere kant van de wereld is, welke regering daar op dit moment regeert en wat voor muziek ze daar luisteren. Door de opkomst van de smartphones is deze ontwikkeling nog verder versterkt: nu hebben we de toegang tot de wereld constant in onze broekzak. Dit proces, het steeds kleiner worden van de wereld door de media, noemde McLuhan (1964) *the global village*. Door het verkleinen van de wereld zouden we allemaal meer met elkaar verbonden zijn en minder ver van elkaar afstaan.

Terwijl het *global village* een zeer cultuur-optimistische kijk op de ontwikkelingen van de globale verbinding is, biedt Giddens' definitie (1990) van de globalisering een iets neutralere kijk hierop. Volgens hem is de invloed van de (culturele) globalisering vooral te voelen door de globale sociale verbintenissen die maken dat de gebeurtenissen elders steeds meer invloed hebben op onze

situatie hier. Dit is een aannemelijke uitspraak, die juist in het tijdperk van sociale media steeds tastbaarder wordt.

“[...] for most people most of the time the impact of globalization is felt not in travel but in staying at home.” (Tomlinson, 1999, p. 150)

Ook Tomlinson beschrijft deze globale verbintenis waarbij vanuit thuis meegevoeld kan worden met de rest van de wereld. Volgens hem worden wij niet per se tot wereldburgers die constant in andere landen zijn, maar vindt de aanraking met andere culturen vooral plaats vanuit thuis. Zoals velen heeft hij ook kritiek op het concept global village: hij maakt een verschil tussen nabijheid en verbondenheid. Het feit dat we op elk moment verbonden zouden kunnen zijn en zouden kunnen opzoeken, hoe het er aan de andere kant van de wereld aan toegaat, betekent dit niet dat we het ook daadwerkelijk doen. De mogelijkheid alleen zorgt er niet voor dat mensen er gebruik van maken.

Vijftien jaar na Tomlinson (1999) zijn de uitwerkingen van het internet steeds duidelijker te zien. Waar aanvankelijk veel optimisme over een nieuwe tijdperk was, komen wij nu steeds meer te weten over de realiteit wat de échte verbondenheid betreft. De ervaren globale nabijheid, die juist door het internet nog versterkt wordt, is een verbondenheid die nog steeds maar voor een selecte groep weggelegd is. Voor de meeste Europeanen en Noord-Amerikanen is een leven zonder internet niet meer in te denken, maar voor veel mensen uit andere delen van de wereld is dit nog niet de realiteit waarin zij leven. Uit statistieken van de *Internet World Stats* (www.internetworldstats.com) blijkt dat Afrika en Azië in 2012 nog onder het wereldgemiddelde lagen van wat internettoegang betreft. In Europa had in 2012 63,2 percent van de bevolking toegang tot internet, in Noord-Amerika zelfs 78,6 percent, Afrika heeft met 15,6 percent echter het laagste percentage (wereldgemiddelde 34,3%). Het is belangrijk om er bewust van te zijn wie er überhaupt betrokken is bij de (culturele) globalisering, als men het hierover heeft. Chinn en Fairlie (2007) gaan hier op in en lichten nader toe dat ondermeer inkomen en opleidingsniveau bepalende factoren zijn voor een internettoegang.

Voor hen die wel online zijn geeft het internet een platform, een *public sphere* (Habermas, 1989), die hen de ruimte geeft om met anderen in contact te komen. Dit kan zowel one-to-many als ook many-to-many zijn, waarbij many-to-many de vaker voorkomende communicatievorm is. Met one-to-many wordt de communicatievorm bedoeld waarbij een persoon of organisatie een grote groep bereikt. Dit is zowel terug te zien bij de oude media zoals de TV en de krant, als bij bijvoorbeeld de populaire nieuws-websites. Many-to-many verwijst daarentegen naar vele

individuen die vele andere individuen bereiken. Voorbeelden zijn zowel blogs en eigen websites, maar ook de verschillende sociale media en forums. Afhankelijk van hoe men het internet gebruikt en hoeveel tijd men er doorbrengt, varieert ook de mate waarin dit invloed heeft op het eigen leven.

Hannerz beschreef al in 1990 de term *cosmopolitans*, de wereldburgers wier leven georiënteerd is rond de globale verbondenheid. Sinds het internet zijn wij, de zogenaamde *digital natives* (Prensky, 2001), steeds meer tot deze wereldburgers geworden en krijgen wij de mogelijkheid om steeds meer met mensen uit de hele wereld in contact te komen. Ook dit is een optimistische kijk op de ontwikkelingen die het internet teweeg bracht en brengt. Vele jaren later schrijft Zuckerman (2013) in zijn boek *Rewire* over de digitale cosmopolitans, die toch veel minder met mensen buiten hun eigen cultuur verbonden blijken te zijn dan de optimistische kijk van Tomlinson en Hannerz liet vermoeden. Hij beschrijft hoe men zich vaak in zijn eigen *filter bubble*, een geselecteerd en afgebakend stukje internet, beweegt en daardoor weinig van de wereld ziet die men zou kunnen zien door het internet. Ook wijst hij er bijvoorbeeld op dat kranten sinds de opkomst van het internet steeds minder internationaal nieuws hebben gepubliceerd. Zijn boek is een pleidooi voor een herverbinden, de *rewire* om daarna 'echte' verbindingen buiten onze *filter bubble* aan te gaan, daarnaast schetst hij een duidelijk beeld over hoe weinig de digitale cosmopolitans tot nu toe verbonden zijn.

Hoeveel de gemiddelde internet-gebruiker zich daadwerkelijk buiten zijn eigen culturele belevingswereld beweegt, is een vraag die ook Hichang en Jae-Shin (2008) onderzocht hebben. Uit dit onderzoek, waarin studenten uit de Verenigde Staten en uit Singapore via *computer-mediated communication* (CMC) moesten samenwerken, bleek dat de studenten zich beperkten tot samenwerking met studenten uit hun eigen cultuur. De keuze voor het vertrouwde en het bekende is voor veel mensen voor de hand liggend aangezien het de minste energie kost. Hierdoor is het bijzonder interessant om te kijken naar de derde cultuur online en in welke mate mensen het contact met andere culturen echt opzoeken.

Naast het eerder beschreven enthousiasme over een nieuwe wereld waarin iedereen met iedereen in contact zou kunnen treden en het onderzoeken naar het daadwerkelijke contact, is het ook relevant om te kijken naar de manier hoe mensen uit verschillende culturen met elkaar in contact komen en wat daarbij de valkuilen zijn – online en offline. Een terugkerend thema in het onderzoeksgebied van de interculturele communicatie is het onderwerp van de dominante culturen. Uit empirisch onderzoek van Pfeil, Zaphiris, and Ang (2006) blijkt dat er ook online sprake is van dominantie. Zij keken naar collaboratie-websites als Wikipedia en onderzochten in welke mate er

bij de samenwerking sprake was van dominante culturen. Uit het onderzoek bleek dat online vooral (West-) Europese culturele waarden dominant waren. Een van de hoofdconclusies uit dit onderzoek was dat de culturele verschillen die offline een belangrijke rol spelen, ook een rol spelen in de virtuele communities.

Samenvattend kan gesteld worden dat culturele globalisering door het internet versneld is, maar dat er nog veel ruimte is voor meer contact met de andere continenten en dat men op basis van zijn culturele achtergrond vaak voor het cultureel nabije kiest.

2.2. Cultuur

“Globalization demands intercultural interaction.” (Aldair, Tinsley & Taylor, 2006, p. 206)

Met deze uitspraak beginnen Aldair, Tinsley en Taylor (2006) hun artikel over derde cultuur en de omgang daarmee. Door het (gevoelsmatig) kleiner worden van de wereld, ontstaat er vaker uitwisseling met andere culturen. Ten gevolge van de globalisatie treffen mensen uit verschillende culturen elkaar, er ontstaat dus interculturele interactie. Opdat interacties succesvol verlopen en men elkaar kan begrijpen, dient men zich bewust te worden van wat cultuur inhoudt en wat haar invloed op interacties is, bijvoorbeeld conflicten door cultuurverschillen. Net als identiteit ontstaat cultuur niet in een vacuüm, maar herkent men de eigen culturele karakteristieken vaak pas in het contact met anderen. In de volgende pagina's ga ik uiteenzetten, wat in deze thesis bedoeld wordt met de term 'cultuur', hoe er naar cultuurverschillen gekeken wordt (2.3), en hoe het contact met andere culturen (2.4) uiteindelijk kan leiden tot een gemeenschappelijke derde cultuur (2.5).

Om het onderscheid te kunnen maken tussen culturen moet er in eerste instantie een definitie gemaakt worden van wat cultuur is. In Geertz' uiteenzetting “The interpretation of cultures” (1973) noemt hij de klassieke definitie van cultuur volgens Sir Edward Tylor: “knowledge, belief, law, morals, custom” (p. 10) aldus vertaald “kennis, geloof, wet, moraal en gebruiken”. Zijn eigen definitie wijkt hier echter vanaf. Hij stelt voor om cultuur niet als gedragspatroon te zien zoals meestal gebruikelijk, maar als gedragsregels, mechanismen die het gedrag ordenen en bepalen. Als we het volgens zijn definitie dus over cultuur hebben, is het belangrijk om te kijken naar het meta-niveau. Niet het koekjesblik dat na één koekje per persoon weer veilig wordt opgeborgen is 'typisch Nederlands' maar de achterliggende zuinigheid, de regels en mechanismes die dit gedrag bepalen. Deze definitie sluit het meeste aan bij de 'third culture' vanwege het meta-perspectief op cultuur en is tevens de definitie van cultuur waarop Casmir voortbouwt. Als men vanuit dit vertrekpunt dus

naar cultuurverschillen kijkt, en in het bijzonder naar cultuurveranderingen zoals in de later nader toegelichte 'third culture', is het belangrijk om naar de achterliggende mechanismen te kijken en naar de mate waarin deze veranderen.

2.3 Cultuurverschillen

Hofstede (1997) is een van de leidende academici op het vlak van interculturele communicatie. Hij ontwikkelde het model van de culturele dimensies. Zijn model beschrijft de eerder genoemde achterliggende oorzaken voor cultureel gedrag. Hierbij maakt hij onderscheid tussen zes dimensies: machtsafstand, femininiteit tegenover masculiniteit, risicobereidschap, pragmatisme tegenover normativisme, genot tegenover zelfbeheersing en tot slot individualisme tegenover collectivisme. Volgens zijn model scoort elk land anders in de verschillende dimensies en is de samenstelling van de dimensies het profiel van de cultuur. Zonder hier verder elke dimensie uitgebreid te willen toelichten, zal één dimensie aan de hand van een voorbeeld aanschouwelijk gemaakt worden.

Zo is het eerder genoemde koekjesblik een voorbeeld van zuinigheid, wat teruggaat op de Calvinistische wortels van Nederland. Deze zuinigheid is wederom te scharen onder de dimensie “indulgence vs. restraint”, oftewel genot tegenover zelfbeheersing. Het koekblik is inmiddels een achterhaald voorbeeld, aangezien de Nederlandse cultuur hedonistischer geworden is en er nog weinig mensen zijn, die maar één koekje per persoon geven. Desondanks laat het zien hoe de dimensies werken: een klein dagelijks terugkerend voorbeeld kan verklaard worden aan de hand van de achterliggende waarden die beschreven worden door de dimensies en die uiteindelijk ook weer door bijvoorbeeld de geschiedenis beïnvloed worden.

Naast het model van Hofstede, zijn er soortgelijke modellen ontwikkeld die cultuurverschillen verklaren. Hall (1966) is daarin een voorganger van Hofstede. Hij deelt culturen in hoge- en lage-context culturen in. In een hoge-context cultuur wordt de betekenis bepaald door veel context, dus veel ongeschreven regels die voor vreemden onbekend zijn. In lage-context culturen werkt het tegenovergesteld: er is weinig kennis over de context nodig om de boodschap alsnog te begrijpen. In tegenstelling tot Hall heeft Hofstede veel onderzoek gedaan en zijn Hofstede's dimensies daadwerkelijk empirisch bewezen.

Voor dit onderzoek is het echter niet van belang welke van de culturele dimensies culturen het treffendst beschrijven, maar de manier waarop zij dit doen. Beide modellen beschrijven de wortels van cultureel gedrag op een meta-niveau. Deze perceptie van cultuur zal later als “niveau drie cultuurverschil” beschreven worden. Hier tegenover staat een andere kijk op cultuur en

cultuurverschillen, iets wat binnen de interculturele communicatie vaak “kiss, bow and shake hand”-cultuurverschillen genoemd worden. Hierbij is het gebruikelijk om niet naar de oorsprong van cultureel bepaald gedrag te kijken, maar naar de uiting daarvan: het kussen, buigen of handen schudden. Deze titel komt van het gelijknamige boek van Morrison, Conaway, Borden en Koehler (1994), waarin zij de zichtbare cultuurverschillen beschrijven en daarmee een handleiding geven hoe zakenmannen en -vrouwen in meer dan zestig landen zaken kunnen doen zonder een culturele faux pas te begaan. Deze cultuurverschillen zullen later als “niveau één cultuurverschillen” beschreven worden, aangezien zij zich aan de oppervlakte van de cultuurverschillen bevinden. Fontaine (1993) levert ook een bijdrage aan deze kijk op cultuurverschillen. In plaats van culturele dimensies beschrijft hij de beschreven categorieën “place, travel, timezones, people”. Onder *people* is ook deze zin te vinden:

“They look, live, dress, eat and do business differently, they have different skills, technologies and cultures.” (Fontaine, 1993, p.1)

Er wordt hier vooral aandacht besteed aan het gegeven dat er verschillen zijn, maar niet waar deze vandaan komen. Zo is er in het artikel verder sprake van fases die men moet doorstaan als men in het buitenland is, waaronder de eco-shock, en het ontwikkelen van strategieën om de klus te kunnen afsluiten onder de omstandigheden van een andere cultuur. Hoe dit in zijn werk gaat, wordt niet verder toegelicht, echter wel dat men door de cultuurverschillen uitgeput tot depressief zou kunnen raken.

Wederom is het voor dit onderzoek niet van belang om te oordelen of dit perspectief op cultuur en cultuurverschillen een bruikbaar model is, wel is het een label of een beschrijving om het niveau waarop cultuurverschillen gedefinieerd worden in kaart te kunnen brengen. De drie niveaus zullen later in de sectie resultaten nog nader toegelicht worden, en er zal voortgebouwd worden op het hier uitgelegde theoretische raamwerk.

2.4 Interculturele vriendschappen

“Hence, it is common for cross-cultural misunderstandings to decrease as experience with another culture increases (Martin & Hammer, 1989).” (Adair, Tinsley & Taylor, 2006, p. 220)

Het is aannemelijk dat men elkaar steeds beter begrijpt naarmate het contact met of de kennis van een bepaalde cultuur toeneemt. Dit kan op twee verschillende manieren gebeuren. Enerzijds kan iemand meer blootgesteld worden aan een specifieke cultuur en daardoor culturele competenties verkrijgen die hij op nieuwe contacten kan toepassen. Anderzijds is het een natuurlijk proces dat als men elkaar beter leert kennen, men elkaar ook beter leert begrijpen en aldus minder misverstanden ontstaan – hierbij is echter sprake van contact met dezelfde persoon. Het verschil tussen het interpersoonlijke niveau en het interculturele niveau is hierin amper te onderscheiden. Zoals Scollon en Wong-Scollon al schreven zijn het “mensen die met elkaar praten, niet culturen” (2001, p.138).

Interculturele vriendschappen worden door hun interculturele karakter als buitengewoon beschouwd en zijn als zodanig onderzocht. Volgens Lee (2006) zijn de mogelijke misverstanden en conflicten een toevoeging aan de relationele identiteit. Door een misverstand leert men meer over elkaar en elkaars cultuur, waardoor het begrip voor elkaar versterkt wordt en de band daarmee ook sterker kan worden. Monsour (1994) toonde aan dat stereotypes en ongelijkheden afgebouwd kunnen worden door de uitwisseling over cultuur en waarden.

Intercultureel contact kan in de beginfase intimiderend zijn en mensen onzeker maken doordat iets anders en onbekend is en men zich mogelijk geen houding weet te geven. Ook al vraagt de beginfase vaak een beetje moed – het spreken van een andere taal zoals Engels is immers voor velen spannend – wijst niets erop dat interculturele vriendschappen zwakker of korter zijn (Gaines & Agnew, 2003). Casmir (1999) beschrijft het verloop van interculturele vriendschappen in vier fases, waarin per fase nieuwe obstakels overwonnen moeten worden. Het begint met het contact maken (1), het vaststellen van een behoefte, bijvoorbeeld de behoefte aan vriendschap (2), de interactie (3) en het afhankelijk zijn van elkaar (4). Pas in de laatste twee fases ontstaat er een gemeenschappelijke cultuur, de derde cultuur. Naast Casmir (1999) schrijft ook Lee (2006) over een relationele identiteit die ontstaat naarmate het contact verdiept. Cupach en Imahori (1993) noemen dit het relationeel proces. Een nadere beschrijving van de derde cultuur en hoe deze ontstaat zal in het hier aansluitende hoofdstuk volgen.

2.5 Derde cultuur

Het concept van de *third culture*, de derde cultuur, is ontwikkeld door Casmir (1978). Volgens deze theorie ontstaat er bij een bijeenkomst van mensen uit verschillende culturen een derde cultuur op basis van dialogen, empathie en diep begrip voor de ander en diens cultuur. De derde cultuur is volgens Casmir geen eindstaat die bereikt wordt, maar een voortgaand proces. Casmir beschrijft culturen als chaotische systemen, die zich steeds verder ontwikkelen, wat ook van toepassing is op de derde cultuur. Lee (2006) legt uit dat dit door constant vergelijken met en vragen over de cultuur van de andere gebeurt. Dit beschrijft Casmir (1999) ook in andere woorden; hij heeft het over een proces van elkaar begrijpen en verschillen onderhandelen, waarbij het adapteren en convergeren van verschillende culturele waardes en identiteiten een grote rol spelen. Een belangrijke factor voor de derde cultuur is tijd. De derde cultuur ontstaat niet spontaan uit het niets, maar door langdurig en intensief contact met elkaar. Volgens de theorie is de derde cultuur een *bottom-up* proces, dus een proces dat bij de gebruikers begint en niet van boven af komt.

Verder beschrijft Casmir (1999) dat het proces er niet om draait, de verschillen tussen de culturen te benadrukken maar juist een “samen” te creëren, in plaats van de relatie tussen de ander en men zelf gaat het dus om het nieuwe “wij”. Als men dit koppelt aan wat Casmir eerder beschrijft, namelijk het diepe begrip voor de ander en diens cultuur dat ten grondslag ligt aan de derde cultuur, betekent dit dus dat men eerst de fase van het herkennen van de cultuurverschillen moet doorlopen, om ze daarna in context kunnen plaatsen en ze vervolgens weer achterwege te kunnen laten om een eigen derde cultuur te kunnen creëren, het “samen” of *ours* zoals Casmir (1999) het noemt.

Shuter (1983) beschrijft de derde cultuur als interactief en bevorderlijk voor alle betrokkenen, en Lee (2006) stelt dat de uitwisseling blikverruimend kan zijn doordat men meer over de wereld en andere mensen leert. Hopson, Hart en Bell (2012) betogen dat het vormen van een derde cultuur een bewust en opzettelijk proces is. Casmir stelt, dat het proces van het vormen van een derde cultuur aanpassing van alle participanten vraagt en dat deze veranderingen niet makkelijk zijn. In deze fase van aanpassing worden de parameters van het contact bewust onderhandeld: de waardes, de doelen en tevredenheid (Alberts & Driscoll, 1992; Simon & Baxter, 1993).

De kenmerken van een derde cultuur zijn volgens Casmir (1999) samen ontwikkelde waardesystemen, gemeenschappelijke standaards, aanhoudende relaties, wederzijdse afhankelijkheid en een mogelijk eigen taalgebruik. Al deze kenmerken zijn pas zichtbaar bij een langer aanhoudend contact wat het punt onderbouwt dat voor het ontstaan van een derde cultuur tijd nodig is.

Het concept derde cultuur is ook bekritiseerd. Belay (1993), Gudykunst (2002) en Shuter (1993) stellen dat er nog weinig onderzoek naar de derde cultuur gedaan is en dat er daarom een gebrek aan kennis (knowledge gap) heerst. Het vullen van deze kloof is tevens ook de doelstelling van dit onderzoek, met een bijzondere nadruk op een derde cultuur online.

In een online omgeving verlopen interacties immers heel anders. Het criterium empathie zou hier bijvoorbeeld minder makkelijk bereikt kunnen worden, doordat de non-verbale communicatie ontbreekt. Daarnaast vindt een dialoog in een online community ook niet per se tussen twee mensen plaats, waardoor intimiteit of diepgang minder snel bereikt wordt. Maar een online omgeving biedt ook voordelen: zo is er bijvoorbeeld minder gevaar voor *face-threat* in een online omgeving waar men veilig achter zijn computer kan schuilen. Shuter (2012) noemt het internet de '*next frontier*' van interculturele communicatie, omdat door het internet de manier van communiceren verandert is van persoonlijk contact tot een many-to-many systeem. Hij ziet de Intercultural New Media Studies als nieuw onderzoeksgebied. Bekende theorieën en concepten uit de interculturele communicatie zijn daarom ook toe aan een aanpassing aan de nieuwe context van het internet.

Dat er ook online een derde cultuur kan ontstaan, bleek uit een onderzoek van McEwan en Sobre-Denton (2011) naar een Yahoo!-groep van internationale studenten. Hieruit kwam naar voren dat zij daadwerkelijk online hun nieuwe eigen cultuur ontwikkelden met eigen taalgebruik, maar ook veranderde het contact met de mensen uit de groep hun kijk op de wereld. Ook uit het onderzoek van Diehl en Prins (2008) bleek de cross-culturele uitwisseling van Second Life spelers invloed te hebben op zowel de virtuele als ook de offline interacties. Er bleek sprake te zijn van een verbetering van de *intercultural literacy* en de interculturele competentie, het bewustzijn van en het openstaan tegenover andere culturen.

Nelson en Temples (2011) onderzochten eveneens internationale online communities en kwamen tot de bevinding dat "*reconciliation*", de verzoening, een proces dat vergelijkbaar is met het *third culture building*, een complex en soms zelfs onmogelijk doel is in "cyberspace". Wang (2012) stelt het tegenovergestelde: uit een onderzoek naar Facebook kwam naar voren dat dit een platform is dat ruimte biedt tot het ontstaan van cross-culturele vriendschappen. Darhower (2007) maakt duidelijk dat het ervan afhangt wat het doel van een community is: als de community een *community of practice* is, dus een community met gemeenschappelijke thema's, interesses of behoeftes, dan zullen er groepsdynamieken ontstaan en is de kans op gemeenschappelijk engagement en een gezamenlijk repertoire hoger. Voor dit onderzoek naar een derde cultuur is het

dus van belang welk soort community geselecteerd wordt, om te kunnen zien of er een derde cultuur ontstaat en hoe de contacten binnen deze groepen verlopen.

Een met de derde cultuur verwant concept is *cultural hybridity*, ofwel culturele hybriditeit. Burke (2009) bedoelt hiermee een vermenging van culturen, waarbij de originele “ingrediënten” als het ware nog te herkennen zijn. Waar de grens tussen Casmir's *third culture* en Burke's *cultural hybridity* loopt, is niet duidelijk, maar waar zij ons allebei op wijzen is het vermengen van culturen dat plaatsvindt zodra verschillende culturen elkaar ontmoeten. Dit hangt ook af van de al eerder genoemde *intercultural competence*.

Waar culturen elkaar online treffen, valt er bijna altijd een vorm van acculturatie (Redfield, Linton, & Herskovits, 1936) te verkennen, een vorm van het aanpassen aan elkaars cultuur. Ook Shuter (2012) stelt dit op basis van de evaluatie van meerdere onderzoeken; zijn conclusie is dat online communicatie leidt tot een positieve invloed op acculturatie en interculturele competenties. Wieseman en Koester (1993) stellen echter wel dat de mate van acculturatie bepaald wordt door het openstaan voor cultuurverschillen. Hoe en in welke mate er sprake is van acculturatie is dus afhankelijk van de website, community of het sociale netwerk, maar ook van de openheid van de community-leden.

De drie communities die in deze scriptie centraal staan, zijn daarom ook een community van de website CouchSurfing, een LinkedIn groep gericht op interculturele communicatie en een Facebook groep van internationale studenten. Deze keuze wordt nader toegelicht in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 3: Methode

3.1 Onderzoeksontwerp en argumentatie

Uit het onderzoek van McEwan en Sobre-Denton (2011) is gebleken dat er in een online community een derde cultuur ontstaat als verschillende culturen met elkaar in contact staan. Zij hebben dit onderzocht aan de hand van een kwalitatieve inhoudsanalyse van de geplaatste berichten binnen de onderzochte Yahoo!-groep. Deze scriptie bouwt voort op hun onderzoek.

Volgens Hijmans en Wester (2006) is een kwalitatief onderzoek de juiste manier om een verschijnsel in kaart te brengen. Het open karakter van kwalitatief onderzoek speelt een belangrijke rol om een verschijnsel als de invloed van andere culturen op elkaar te onderzoeken. Niet alleen zijn dit soort ervaringen moeilijk te kwantificeren, door de kwalitatieve onderzoeksmethode kan dieper ingegaan worden op de gedachten, ervaringen en motivaties (Lindlof, 1995) achter de mogelijke cultuur- en daarmee gedragsverandering. De informatie die door middel van interviews te verkregen wordt, is daardoor des te rijker en geeft meer inzichten in het tot dusverre nog onderbestudeerd fenomeen van het doorwerken van de online- en derde cultuur op interculturele situaties.

De interviews zijn semi-gestructureerd om ook ruimte te bieden aan onverwachte wendingen van de interviews. Er wordt hier specifiek voor gekozen om de tekstfragmenten niet zoals in het onderzoek van McEwan en Sobre-Denton (2011) zelf te analyseren, omdat dit onderzoek zich specifiek richt op hoe de *respondenten* de relatie tussen online en offline interculturele communicatie ervaren - eerder dan dat ik als *onderzoeker* mijn eigen interpretaties zou gaan opleggen aan het verzamelde materiaal. Ook zie ik het voordeel in de keuze voor interviews daarin, dat de respondenten ook nog observaties kunnen delen waar niet specifiek naar gevraagd werd waardoor het onderzoek een sterker exploratieve waarde krijgt. Verder is de bericht-analyse al doorgevoerd bij het eerder genoemde onderzoek van McEwan en Sobre-Denton (2011) waardoor er in dit onderzoek op hun conclusies voortgebouwd kan worden. De focus hier ligt daarom op de invloed van het ervaren van een derde cultuur online op hun interacties offline.

3.2 De gekozen communities

Voor het onderzoek na de ontstaande cultuur, de 'third culture' (Casmir, 1978) bij het samenkomen van verschillende culturen online, is er gekozen voor drie verschillende communities om een zo gevarieerd mogelijk beeld te geven. Per community zijn er vijf interviews afgenomen. Naast een

CouchSurfing groep is er ook voor een LinkedIn groep en een Facebook groep gekozen. Hoe deze keuze tot stand kwam en waarom deze groepen interessant voor dit onderzoek wordt hieronder besproken.

3.2.1. De CouchSurfing Community

De eerste community die nader toegelicht wordt is de CouchSurfing groep. De website CouchSurfing richt zich op het in contact komen met mensen uit andere landen. Dit gebeurt zowel online waar het de vorm van een sociaal netwerk heeft, als offline, met als doel dat men CouchSurfers thuis ontvangt en een slaapplekje aanbiedt en zo met mensen uit de hele wereld in contact komt. Hierdoor is dit een geschikt platform om interculturele communicatie online te observeren. Binnen de CouchSurfing community, die wereldwijd 7 miljoen leden heeft, staan waarden als je leven openstellen voor anderen, in contact komen met andere culturen en nieuwsgierig blijven naar elkaar toe centraal (www.couchsurfing.org/about). Deze samenstelling van de community maakt haar bijzonder geschikt voor een onderzoek naar de interculturele interacties online en offline aangezien de leden bewust met mensen willen omgaan die in andere culturen leven.

De keuze voor CouchSurfing als community heeft naast het feit dat er veel interculturele communicatie plaats vindt ook andere voordelen. Een ervan is dat de community gekoppeld staat aan het offline leven. Ook al is niet iedereen onder zijn echte naam actief op CouchSurfing, de community is toch ontworpen met het idee dat men elkaar offline ontmoet. Daardoor gaan mensen zich daar in mindere mate als iemand anders voordoen dan het op andere fora gebruikelijk is. Veel CouchSurfers hebben hun account zelfs laten verifiëren waardoor de naam en de woonplaats door middel van een geld-transactie gecontroleerd wordt. Door de koppeling aan de offline wereld daalt ook het risico op *trolling*, het bekende fenomeen waarbij mensen alleen provocerende en beledigende reacties online plaatsen om een emotionele reactie uit te lokken bij anderen (Hardaker, 2010).

De CouchSurfing community groepen bestaan in allerlei categorieën. Zo zijn er groepen om samen een taal te leren, groepen per stad, per land, voor muziekrichtingen, voor religies en nog vele meer. Omdat er aan een stad en een land al per definitie een (dominante) cultuur verbonden is, is er niet voor zulk een groep gekozen. Ook muziekrichtingen zijn vaak cultureel gebonden aangezien bijvoorbeeld de latino-muziek vooral in Spaanstalige landen geluisterd wordt of pop-muziek

verbonden is aan de westerse wereld. Een groep op politieke voorkeur leek ook niet handig vanwege de verbondenheid aan lokale regeringen.

Voor het onderzoek is een veganisten en vegetariërs-groep gekozen. Aangezien de keuze om veganistisch of vegetarisch te gaan leven een ethische keuze is, is deze keuze slechts in beperkte mate gekoppeld aan een specifieke cultuur. De groep had op het moment van het onderzoek 2096 leden. Van alle relevante groepen was dit de meest actieve groep, ook was er sprake van referenties naar eerdere posts, waardoor duidelijk werd dat dezelfde mensen meerdere keren op elkaar reageerden, dus dat de community hecht genoeg was voor dit onderzoek.

3.2.2. De Facebook Community

De tweede gekozen community was een groep van uitwisselingsstudenten die in 2011 voor een semester aan de Erasmus Universiteit Rotterdam gestudeerd hebben. Facebook is op dit moment het grootste sociale netwerk met 1,28 miljard maandelijkse gebruikers (<http://investor.fb.com/releasedetail.cfm?ReleaseID=821954>). Door de hoge verspreiding van Facebook onder studenten wordt er vaak voor Facebook gekozen om groepen te organiseren. Voor hun tijd in het buitenland hadden de studenten zelf een Facebook groep aangemaakt, die 24 leden telt. Omdat de uitwisseling al drie jaar geleden is, zijn de groepsleden weer terug thuis en gewend aan het leven daar. Door de tijdelijke dimensie geeft het hen de mogelijkheid om van een afstand te reflecteren op de tijd toen en de manier waarop men met elkaar communiceerde. Daarboven kwamen de groepsleden elkaar ook offline tegen en gingen zij bijvoorbeeld nog samen uit, wat ruimte biedt voor het online en offline aspect.

3.2.3. De LinkedIn Community

De derde community die voor dit onderwerp gekozen is, is de Intercultural Communication Institute (ICI) groep op LinkedIn. LinkedIn is een sociaal netwerk voor professionele contacten, waar een onderdeel van het professionele netwerken bestaat uit groepen waarin discussies of uitwisselingen plaatsvinden. Net als bij de andere twee communities zijn de mensen hier grotendeels onder hun eigen naam actief. De ICI was al bekend door eigen interesse en viel op doordat deze groep zeer actief is. Dagelijks reageren komen er nieuwe onderwerpen bij. De groep had op het moment van het onderzoek 4390 leden.

Alle drie groepen zijn internationaal, maar door het verschil in de platforms waarop de groepen zijn, trekken ze verschillende mensen aan wat de vergelijking des te interessanter maakt.

De ICI groep zou op zichzelf staand geen voor de hand liggende keuze geweest zijn, omdat de groepsleden door het professionele interesse in cultuur cultuurverschillen hiermee heel bewust omgaan. De mogelijkheid om te vergelijken met de twee andere groepen maakt deze groep des te interessanter.

3.3 De respondenten

3.3.1. Selectie van de respondenten

De selectie van de respondenten is per groep anders verlopen. Uiteraard was het doel om zo veel mogelijk actieve leden aan te spreken, aangezien zij waarschijnlijk meer kunnen zeggen over de groep en de interactie binnen de groep.

Bij de CouchSurfing groep zijn daarom mensen via een persoonlijk bericht op CouchSurfing benaderd die deel uitmaakten van de gesprekken binnen de groep. Bij de Facebook groep is vanwege het kleine aantal mensen iedereen persoonlijk via Facebook benaderd. Bij de LinkedIn groep is een oproep in de groep geplaatst, waardoor alleen maar mensen konden reageren die daadwerkelijk de berichten in de groep lezen en daardoor ook bij de actieve gebruikers hoorden. Er werd dus gebruik gemaakt van een combinatie van *purposive sampling* en zelfselectie.

3.3.2. Demografie

De respondentengroep bestond uit 15 mensen, vijf leden per groep. In totaal ging het om acht mannen en zeven vrouwen. De respondenten hadden 13 verschillende nationaliteiten en leefden in elf verschillende landen uit vier verschillende continenten (Azië, Europa, Noord-Amerika en Zuid-Amerika). Het sterkst vertegenwoordigd waren de Europeanen. Acht van de vijftien respondenten heeft geen andere nationaliteiten in de familie, negen van de vijftien wonen in het land van hun nationaliteit.

De leeftijd varieerde tussen 20 en 76 jaar met een gemiddelde van 33 jaar. De Facebook groep was de jongste groep, gevolgd van de CouchSurfing groep. Slechts twee van de respondenten werkten in de interculturele sector, twee andere respondenten werkten deels in deze sector of in een verbonden sector. Tabel 1 biedt een overzicht van de kenmerken van de verschillende respondenten.

Tabel 1: Demografie Respondenten

Community	Respondent	Leeftijd	Geslacht	Nationaliteit (* = woonachtig in buitenland)	Aantal andere landen waarin hij/zij geleefd heeft	Beroep gerelateerd aan interculturele communicatie
CouchSurfing	1	43	m	Roemeens*	2	nee
	2	30	v	Chileens	2	deels
	3	38	m	Oostenrijks	1	nee
	4	39	v	Pools*	2	nee
	5	27	m	VS / Frans*	2	nee
Facebook	6	24	m	Turks	1	nee
	7	25	m	Turks	2	nee
	8	23	m	Brits	2	nee
	9	25	v	Koreaans*	3	nee
	10	23	v	Frans	2	nee
LinkedIn	11	76	m	VS*	4	ja
	12	31	v	Canadees*	3	nee
	13	33	v	Nederlands	4	ja
	14	33	m	VS / Duits	1	deels
	15	20	v	Armeens	0	nee

3.4 Dataverzameling en analyse

Als methode kies ik voor een kwalitatief onderzoek door middel van interviews. Eén interview werd face-to-face afgenomen; de anderen via Skype.

De interviews zijn door middel van een vragenlijst semi-gestructureerd afgenomen worden om zowel ruimte te geven voor persoonlijke verhalen als ook een algemene lijn in de interviews te houden. De vragenlijst was ingedeeld in drie categorieën: de culturele achtergrond van de respondent, vragen over de online-community en vragen over het offline gedrag en de mogelijke invloed van de online geleerde dingen hierop. De volledige vragenlijst is te vinden in Appendix A.

Aangezien het hier om de perceptie van de respondenten gaat en niet om “de waarheid” naar naar boven te halen, kan deze benadering binnen het emotionalisme gecategoriseerd worden (Silverman, 2005). Kenmerkend voor de stroming van het emotionalisme zijn het kijken naar authentieke uitdrukkingen van de eigen ervaringen en gevoelens van de respondenten (Silverman, 2005). Het is hierbij belangrijk om de respondent in zijn gehele context of omgeving te kunnen plaatsen, om hem als de mens die hij is te kunnen begrijpen (Gubrium & Holstein, 1997). Daarom is er in de interviews ook voor gekozen om een zo nauwkeurig beeld van het (culturele) achtergrond van de respondenten te krijgen.

De transcriptie werd door middel van de transcriptiesoftware Partitur Editor gemaakt en vervolgens met het kwalitatief analyseprogramma NVivo gecodeerd en geanalyseerd. Nvivo werd slechts voor het coderen gebruikt, de analyse daarna werd op papier gemaakt. Enkele codes waren a priori opgesteld, andere werden pas tijdens het coderen bedacht. Een volledig overzicht van de gebruikte codes werd opgenomen in Appendix B.

Doordat de interviewvragen in de hoger genoemde delen ingedeeld waren, waren de interviews ook al in eenheden ingedeeld. Dit gaf niet alleen de respondenten overzicht tijdens het interview, maar hielp ook tijdens de analyse. Tijdens het transcriberen viel al op welke vragen met elkaar in verband stonden en welke delen zich herhaalden. Door de transcripties waren al enkele categorieën ontstaan die baseerden op de indeling van de vragenlijst. In het deel over de culturele achtergrond ging het veel over ervaringen met andere culturen en daardoor ook over cultuurverschillen. Een code was bijvoorbeeld de code “cultuurverschil”.

Voor dit onderzoek werd de thematische analyse als analysemethode gekozen. Hierbij is het gebruikelijk om drie rondes coderen te doorlopen en per ronde de codes meer samen te brengen tot categorieën en uiteindelijk tot thema's samen te vatten (Saldaña, 2012). In de eerste fase wordt er open gecodeerd waarbij per inhoudelijke eenheid een thema gekozen wordt, waarbij deze eenheid

hoort. Vervolgens worden deze codes gegroepeerd tot categorieën en in fase drie nogmaals meer samen gevat in samenhangende thema's. De hieruit ontstaande thema's zijn de uiteindelijke thema's die in het hoofdstuk *Resultaten* zullen worden besproken.

Soms moeten codes bijgewerkt worden om tot betere categorieën te komen. Zo gebeurde het in het geval van de code “cultuurverschillen” die centraal staat in dit onderzoek, omdat deze niet specifiek genoeg gekozen was. Daarom werd er tijdens het open coderen een onderverdeling van de cultuurverschillen in de verschillende soorten cultuurverschillen gemaakt. Deze waren bijvoorbeeld gelabeld met “manieren van plannen”, “openheid” of “familie-georiënteerd”. Vervolgens werden deze codes tijdens het diagonaal coderen toegekend aan de a priori bedachte categorieën van de drie niveaus cultuurverschillen. Tijdens de laatste ronde, het selectief coderen, werd het samengevat tot een thema – de cultuurverschillen – wat uiteindelijk deel uitmaakt van het deel “contact met andere culturen”.

Dit proces herhaalde zich voor bijna elke code, per code en categorie werd gekeken wat de samenhang tussen de verschillende respondenten was en in welke mate hier overeenkomsten of verschillen in zaten. Er vond dus een vergelijking van de gemarkeerde interview-fragmenten per code plaats. Vervolgens werden deze verbanden tot thema's samengevat en aan de literatuur gekoppeld. Ter controle van de validiteit werden samples voorgelegd aan een buitenstaander die vervolgens ook codes ging toepassen, voor een sample vond double coding plaats.

In de analyse maak ik onderscheid tussen twee delen: enerzijds het culturele achtergrond van de respondenten en de cultuurverschillen die zij meegemaakt hebben, en anderzijds de daaruit voortkomende percepties en het gedrag. Het tweede deel van de analyse zal het grotere gedeelte van de analyse zijn, en zich richten op de mate waarin respondenten een invloed ervaren van hun interculturele online activiteiten op hun interculturele offline contacten.

Hoofdstuk 4: Resultaten

De resultaten worden besproken aan de hand van drie thema's die in verband staan met elkaar. Het eerste thema beschrijft het *contact met andere culturen*. Hierbij horen zowel alle online als offline raakvlakken. Hieronder scharen zich ook alle cultuurverschillen en de daarop gebaseerde conflicten die de respondenten hebben meegemaakt en hoe international hun sociale omgeving is.

De respondenten gaven vaker aan dat de ervaringen die ze maakten, hun beeld of *perceptie* van een land of een cultuur beïnvloedden. De tweede paragraaf bespreekt daarom de perceptie van de respondenten.

De derde paragraaf bekijkt de gedrag wat uit de ervaringen en de percepties is ontstaan. De respondenten beschreven, hoe hun communicatie offline veranderde door het contact met andere culturen – of juist niet.

4.1 *Contact met andere culturen*

In dit hoofdstuk worden twee thema's besproken: het lidmaatschap van de *online community* en vervolgens de beleving van en de omgang met cultuurverschillen, zowel online als offline.

4.1.1. Lidmaatschap van de online community

In dit deel staat centraal hoe lang de respondenten al lid zijn van de betreffende community, wat de reden was om lid te worden en of ze al via deze community nieuwe mensen hebben leren kennen. Hoe lang iemand lid is van de community en hoe actief hij zich hierin ziet kan bepalend zijn voor de waarneming van cultuur binnen de community. Het feit dat iemand lid geworden is van de community zou door een verlangen naar meer uitwisseling met mensen uit andere culturen tot stand gekomen kunnen zijn. En tot slot het gegeven of iemand andere mensen heeft leren kennen door de community maakt zichtbaar of er daadwerkelijk contacten gelegd zijn.

De respondenten gaven aan tussen de één en de vijf jaar actief te zijn in deze CouchSurfing groep. De meest genoemde reden hiervoor was het in contact willen zijn met andere gelijkgezinden, deels was het een toevoeging om hun profiel completer te maken dan dat er echt een wens was naar meer contact. Bij de veganisten- en vegetariërs-groep op CouchSurfing gaven drie van de respondenten aan niet zo actief in de groep te zijn. Dit was verrassend, aangezien de respondenten geselecteerd zijn op hun posts in de groep. Uit deze groep gaven drie aan contacten via de groep gelegd te hebben, een via CouchSurfing maar niet deze groep.

Bij de Facebook groep was de reden om lid te worden bij alle respondenten identiek, en ook waren alle vijf precies even lang lid. De reden hiervoor was dat ze de Facebook groep samen tijdens het Erasmus-semester in 2011 opgestart hadden om meer met elkaar verbonden te zijn en makkelijker te kunnen communiceren. Geen van hen was vandaag nog actief in de groep omdat de communicatie zich naar andere kanalen zoals Skype en Whatsapp verschoven had. Af en toe werden er nog berichten gepost dat men elkaar miste of dat men elkaar wou bezoeken, en hierop werd wel gereageerd. Twee van de vijf respondenten uit deze groep gaven aan dat ze via de groep mensen hebben ontmoet, de andere drie gaven aan dat ze iedereen daarvoor al een keer offline ontmoet hadden.

De leden van de LinkedIn groep waren op het moment van de interviews tussen twee maanden en drie jaar lid van de groep. De redenen om lid te worden varieerden tussen leergierigheid of interesse in het onderwerp interculturele communicatie tot professioneel contacten willen leggen. Slechts een van de vijf gaf aan nieuwe contacten via LinkedIn gelegd te hebben, maar wist echter niet meer via welke groep. Ondanks het feit dat LinkedIn een professioneel netwerk is, werkten maar twee in de interculturele communicatie-sector en een deed dit soms op freelance basis naast zijn werk. Voor de twee respondenten die niet professioneel verbonden waren aan deze groep was de reden om in de groep te zijn vooral het meer willen leren.

Opvallend bij alle respondenten uit alle groepen was hun sterk internationale profiel. Een groot aantal van de respondenten had al vaker in het buitenland geleefd, één of meerdere relaties met iemand uit een ander land gehad of had een ouder uit een ander land en was daardoor met twee culturen opgegroeid. Uiteraard was er een bepaalde mate aan internationaliteit verwacht gezien het allemaal groepen zijn die de nadruk leggen op het in contact staan met mensen uit andere culturen. Toch was het verrassend dat meer dan een derde van de respondenten permanent in het buitenland leeft en dat slechts één respondent nog nooit in een ander land geleefd heeft. Hierop ga ik in de discussie aan het eind van deze thesis verder in.

4.1.2. Ervaringen met cultuurverschillen

De respondenten werden op verschillende momenten in het interview naar hun ervaringen met cultuurverschillen gevraagd. Er werd zowel naar hun eerste aanraking met een andere cultuur gevraagd, als naar latere ervaringen en ervaringen in de online community. Naast meer algemene ervaringen, werd de respondenten ook gevraagd of ze misverstanden of conflicten ervaren hebben op de basis van cultuurverschillen, of dat hun dingen opgevallen waren.

De cultuurverschillen die de respondenten beschrijven kunnen worden ingedeeld in drie niveaus. Het eerste niveau is het meest oppervlakkige en kan als “kiss, bow or shake-hand” niveau beschreven worden. Deze cultuurverschillen zijn oppervlakkig en hiervoor is vaak geen diepgaande interactie nodig om deze te kunnen herkennen. Zoals de titel zegt gaat het om verschillen als het hand geven of het buigen, of dat er met stokjes in plaats van mes en vork gegeten wordt. Het gaat hierbij om de zeer zichtbare cultuurverschillen die bijvoorbeeld ook in reisgidsen worden vermeld. Hier is een voorbeeld van respondent 4, die de Italiaanse cultuur beschrijft.

“And the other things was, when I went to Italy what was- eeh different is, Italian people, they gesticulate a lot.” (R4, female, 39)

Dit soort cultuurverschillen, die grotendeels letterlijk 'zichtbaar' zijn, werd vaak beschreven door de respondenten. Er werd bijvoorbeeld ook de manier van kleden, het uiterlijk van mensen, de manier van huizen inrichten en het uitzicht van de straten genoemd. Ook in de online community werden soortgelijke verschillen beschreven. Een respondent noemde de vaststelling dat Europeanen andere smileys gebruikten dan Aziaten, een ander respondent viel het op dat de groepsleden wier moedertaal Engels is vaker afkortingen gebruikten en daardoor een ander taalgebruik toonden ondanks dat iedereen Engels sprak. Ook dit is een zichtbaar maar ook oppervlakkig verschil. Je hoeft zelf niet eens betrokken zijn bij een discussie om deze verschillen te kunnen observeren.

Dit niveau valt terug te koppelen aan boeken als “Kiss, bow, or shake hands: The bestselling guide to doing business in more than 60 countries” van Morrison en Coaway (2006). Zij beschrijven de zelfde soort cultuurverschillen met als doel zo min mogelijk frictie te hebben bij zakelijke relaties. Dit staat tegenover het idee van *diepgaand begrip* van elkaar en elkaars cultuur wat een van de vereisten is voor het ontstaan van een derde cultuur volgens Casmir (1978).

Uit de interviews kwamen nog andere cultuurverschillen naar voren die in twee niveaus ingedeeld worden. Hierbij is het van belang om met het laatste en hoogste niveau, niveau drie, te beginnen. Niveau drie verwijst naar een niveau van abstractie dat vergelijkbaar is met de culturele dimensies van Hofstede (1997). Volgens zijn theorie heeft elke cultuur een bepaalde score op elke dimensie en stelt zich door de verschillende dimensies een bepaald profiel per cultuur samen. Zo is een dimensie bijvoorbeeld de individualiteit tegenover de collectiviteit, een andere is de machtsafstand. Als respondenten bijvoorbeeld omschrijven hoe hun cultuur collectivistisch is, is dit een uiting die onder niveau drie gecatalogeerd wordt. Ze hoeven hiervoor niet noodzakelijk de terminologie van Hofstede of van Hall te hanteren, maar zodra zichtbaar wordt dat ze de cultuur op een abstract niveau kunnen beschrijven, wordt dit als niveau drie beschouwd.

Als ze daarentegen alleen de kenmerken van de collectivistische cultuur beschrijven (dus bijvoorbeeld dat de familie belangrijk is) zonder dit te relateren aan een meer algemeen patroon, dan is dit een niveau twee cultuurverschil volgens mijn indeling. Dit geldt bijvoorbeeld ook voor het noemen van directheid in de communicatie wat vaak als typisch voor Nederlandse en Duitse cultuur beschouwd wordt. Dit is een doorwerking van een lage machtsafstand, dus als er weinig hiërarchie aanwezig is durven mensen sneller direct en open te communiceren.

Voor het observeren van een niveau twee cultuurverschil moet de respondent zelf de interactie aangegaan zijn met mensen uit andere culturen, toch is het mogelijk om op basis van weinig interactie deze cultuurverschillen al te kunnen zien. Bij het voorbeeld van directe communicatie kan dit al geobserveerd worden naar een of twee situaties waarin iemand iets (te) direct zei. Om te kunnen interpreteren waarom iemand zo direct is en te kunnen verklaren dat dit bijvoorbeeld aan de machtsafstand ligt en typisch is voor die cultuur, is meer kennis van het land en de cultuur en meer interactie nodig. Voor een niveau drie cultuurverschil hoeft iemand niet per se de dimensies van Hofstede te kennen, maar moet hij/zij het verschil als een patroon beschrijven, iets dat systematisch terug komt en niet aan een specifieke persoon ligt. Het verschil tussen niveau twee en niveau drie ligt erin een bepaald patroon kunnen herkennen en verklaren, of de achtergrond van het patroon kunnen begrijpen.

Als voorbeeld voor niveau twee volgt een fragment van een Canadese vrouw die in Dubai leeft. Op de vraag of ze cultuurverschillen had ervaren die eventueel zelfs tot conflicten of misverstanden geleid hadden, gaf respondent 12 dit voorbeeld.

“In the workplace it happens a lot, ehm to varient degrees. I got fired from my first job here [laughs] ehm within two weeks so because I got accused of unionizing the workers. [laughs] And my boss told me that I needed to wear heels in the office and I was like “why do I need to wear heels in the office?” and he was like “because you look better with heels on” and I told him that all wear heels when he wears heels and then I got fired.”

(Respondent 12, female, 31)

In haar eerste baan in Dubai werd aan respondent 12 gevraagd om hoge hakken te dragen op het werk. Dit was vanuit haar perspectief een ongebruikelijk verzoek, waarop zij vrij direct reageerde dat ze het als onredelijk beschouwt. Ze vraagt aan haar mannelijke manager om ook hoge hakken aan te doen, want pas dan zou iedereen op de werkvloer ook hoge hakken aan doen. Haar reactie

maakt duidelijk dat zij een andere werkmentaliteit gewend is, een cultuur waar minder hiërarchie aanwezig is wat er ook toe leidt dat zij het durft om zo een directe en gedurfde reactie aan haar leidinggevende te geven. Deze reactie werd niet gewaardeerd en was cultureel zelfs dermate ongepast dat ze ontslagen werd. De beschrijving van een dergelijke situatie hoort in de categorie van de niveau twee cultuurverschillen, omdat de respondente erkent dat de reactie van haar overste begrepen moet worden vanuit de culturele context.

Vervolgens analyseert zij ook haar eigen reactie en haar eigen cultuur.

“There's that sort of thing, also in -the – I – as a Canadian, I think as a Northern American ehm I'm pretty direct and outspoken with ideas. It doesn't mean that I'm disrespectful but like if I have an idea or I don't think your idea is very good I might make a suggestion or like trying like offer other options or you tell me something that doesn't make sense to me I'm gonna ask you why. Whereas not everybody thinks that way.” (Respondent 12, female, 31)

Ze gaat hier dus deels over op een beschrijvend niveau – het is gebruikelijk in haar cultuur om direct te zijn en kritiek te uiten op voorstellen die niet logisch blijken – en ze is zich er bewust van dat andere mensen daar anders over denken. De laatste zin (“Whereas not everybody thinks that way.”) laat even doorschemeren dat ze zich ervan bewust is, dat anderen hier nogal anders in staan. Ook door het plaatsen van haar gedrag binnen het kader van de Noord-Amerikaanse cultuur wordt duidelijk, dat zij zich bewust is dat het gedrag hierin cultureel bepaald wordt. Toch ontbreekt de link naar het derde niveau, naar het begrijpen waarom zij niet begrepen wordt en waarom dit van haar gevraagd wordt. Had zij dit wél begrepen, had ze het aan haar manager duidelijk kunnen maken en het cultuurverschil kunnen uitleggen waardoor het conflict opgelost zou kunnen worden. Dit is niet het geval: zij constateert dat er anders gehandeld wordt en dat dit waarschijnlijk cultureel bepaald is, maar geeft geen indicatie dat zij zich bewust is van het derde niveau.

Zoals eerder beschreven houdt niveau drie in, dat de respondent het cultuurverschil herkent en het achterliggende principe zoals bijvoorbeeld genoemd in de dimensies van Hofstede (1997) begrijpt. Om dit duidelijk te maken hier een fragment van respondent 11, een 76-jarige Amerikaan die inmiddels in Frankrijk woont. Hij is de zoon van Poolse en Oostenrijks-Hongaarse immigranten en groeide daardoor op in een mix van culturen op. Hier beschrijft hij een dimensie van de cultuur, die vergelijkbaar is met Hofstede's dimensie collectiviteit versus individualiteit.

“You know, for example like eh I grew up in a family that said: if everybody helps everybody else, everybody gets helped and eh then eeh I I moved out into the mainstream of US culture, which says everybody helps him or herself, everybody gets helped.” (Respondent 11, male, 76)

Hij beschrijft hierin duidelijk hoe mensen denken vanuit zijn cultureel achtergrond, namelijk collectivistisch, en hoe dit tegenover de Amerikaanse cultuur staat, die als individualistisch beschreven kan worden. Het is duidelijk dat hij het verschil begrijpt en bij allebei culturen begrijpt hoe zij werken. Dit staat los van zijn keuze die hij uiteindelijk maakt voor een van deze twee culturen.

Een ander voorbeeld is het verschil dat respondent 15 beschrijft. Zij is een twintigjarige Armeense die al veel in contact is gekomen met Westerse culturen. Haar viel op dat deze veel directer zijn in hun meningsuiting en dat zij daarin niet het gevoel hebben, dat ze iemand moeten tevreden stellen.

“Each person that I have met from Europe eh are usually eh they are keen on saying what they think. And they think that it is their right to express themselves and they don't have to eh please anyone - just by sitting in the corner and not saying something just because it is - it contradicts to other views and eh that's why I always like as far as I met people from this cultures. And I learned from them that it is your right to express yourself and you don't have to - for example in Armenia we are more collectivistic culture. Eeeh yeah and here people try to like never to say something which is not - which is against other views and that's why for example during our group discussions, sometimes it is difficult to eh express your views. Because others get surprised oh ja because it is kind of eh ehm very widespread here to say something that is eh already said and not say something which is - which others don't like. And but I always try to eh say what-whatever I think, even others may not like it or have other opinion.” (Respondent 15, female, 20)

Respondent 15 omschrijft er zelf dat haar cultuur collectivistisch is en dat dit een reden zou kunnen zijn waarom mensen in groepsdiscussies hun mening eerder voor zichzelf houden. Hieruit blijkt dat ze begrepen heeft hoe haar eigen cultuur in elkaar zit maar ook hoe er in andere culturen anders gehandeld wordt in dezelfde situaties. Zij trekt zelf daaruit de conclusie dat zij het belangrijk vindt om de eigen mening te uiten, en ze geeft aan dat ze dit geleerd heeft van het contact met andere culturen. Ze gaat hier zelfs een stapje verder in en vertelt later in het interview dat zij dit cultuurkenmerk overgenomen heeft en nu zelf ook directer en opener geworden is. Dit zal later nader toegelicht worden.

Na het beschrijven van alle drie niveaus van cultuurverschillen dringt de vraag op: welke van de drie types cultuurverschillen waren het meest vertegenwoordigd? En is hierin verschil te zien tussen de communities? Over alle groepen heen, wordt een niveau 1 verschil negen tot dertien keer genoemd, en een niveau 2 verschil dertien tot zeventien keer, en een niveau drie verschil nul tot zeven keer. Enkel wat het niveau drie betreft, is er een duidelijk verschil tussen de verschillende groepen respondenten: waar het in de Facebook groep geen enkele keer genoemd wordt, vinden we in de LinkedIn groep zeven gevallen, en in de CouchSurfing groep vijf gevallen. Het verschil tussen de Facebook groep en de andere groepen is opmerkelijk. Aangezien de Facebook groep de enige groep is, die elkaar offline heeft leren kennen zouden de omstandigheden van het ontstaan van de groep hierin bepalend kunnen zijn. In de periode waarin zij samen in Rotterdam studeerden, stonden niet der verschillen tussen elkaars culturen op de voorgrond, maar het feit dat zij allemaal in dezelfde situatie zaten: ze waren allemaal jonge studenten in het buitenland, verwijderd van hun vrienden en familie, in een geheel nieuwe context. Alles was nieuw en anders, en hoewel opvallende of opmerkelijke situaties cultureel verklaard kon worden, was er voor deze studenten mogelijk geen noodzaak om hierin de diepte in te gaan en tot aan de wortels van de mogelijk cultureel bepaalde uitingen te gaan kijken. Als men naar de huidige woonsituatie van de studenten kijkt, wonen vier van de vijf inmiddels weer in hun thuisland en komen ze in vergelijking tot de andere respondenten-groepen weinig met andere culturen in contact. De interculturele ervaringen die zij opdeden is tevens drie jaar geleden, waardoor er mogelijk een romantisering van de herinnering plaatsgevonden heeft, de respondenten kijken vooral positief terug op hun gemeenschappelijke tijd en daardoor ook naar de dingen die hen verbond in tegenstelling tot de (culturele) verschillen.

De respondenten uit de andere groepen komen daartegen grotendeels op een dagelijkse basis in aanraking met andere culturen. Als een respondent getrouwd is met iemand uit een andere cultuur, is de waarschijnlijkheid hoger dat iemand gaat nadenken over de oorsprong van diens mogelijk cultureel bepaald gedrag. De omstandigheden van de respondenten hoe en waar ze met andere culturen in contact komen, verschillen in zulke mate dat dit mogelijk de verklaring is waarom géén van de Facebook respondenten niveau drie verschillen noemt, uit de andere groepen daartegen wel bijna iedereen minstens één keer.

Uit het feit dat cultuurverschillen van niveau drie verder zo weinig genoemd worden, kan worden afgeleid dat er bij de meeste respondenten geen sprake is van diep begrip van andere culturen. Anderzijds moet worden vastgesteld dat de meeste respondenten wel cultuurverschillen

kunnen noemen die het eerste niveau overstijgen. Er schijnt dus een cultureel bewustzijn te zijn, echter ontbreekt hierin de diepte van het besef. De vraag die hier ontstaat, is in hoeverre het diepe begrip überhaupt mogelijk is zonder enkele theoretische kennis van het vakgebied interculturele communicatie. Hierop zal in de discussie nog verder ingegaan worden.

4.2 Percepties

Deze paragraaf richt zich op de percepties die de respondenten van andere culturen hebben en die gevormd zijn door hun achtergrond en hun ervaringen met andere culturen. Het hoofdstuk zal ingedeeld zijn in drie delen: het eerste deel zal gaan over hoe de respondenten naar cultuur en cultuurverschillen kijken, het tweede deel zal gaan over vriendschap en cultuur en het derde deel zal gaan over het wereldbeeld van de respondenten en hoe dit volgens hen beïnvloed is door andere culturen.

4.2.1. Cultureel bewustzijn vs. Cultureel relativisme

Uit de interviews kwam naar voren dat de respondenten op verschillende manieren omgaan met het bestaan van verschillende culturen. Het ene uiterste is een culturele sensitiviteit die ertoe leidt dat de respondenten heel voorzichtig zijn in het contact met mensen uit andere culturen, het andere uiterste is het zogenaamde culturele relativisme, de veronderstelling dat er eigenlijk geen verschillen zijn en iedereen hetzelfde is.

Respondent 5 is ervan overtuigd dat er amper cultuurverschillen zijn, en zijn uitingen passen daarom in de categorie cultureel relativisme. In eerste instantie beschrijft hij dat een deel van de Europese landen vrijwel hetzelfde zijn of op dezelfde manier denken.

“I think that most people – most people in Europe at least – especially in Latin countries think the same way.” (Respondent 5, male, 27)

Respondent 5 is een 27-jarige man die half Amerikaan is en half Frans en inmiddels sinds vier jaar in China leeft. Ook tussen de Chinese cultuur en de twee culturen waarmee hij is opgegroeid ziet hij geen grote verschillen. Later in het interview stelt hij, dat eigenlijk iedereen hetzelfde is.

“I believe most people are the same in the world – – are are I used to believe that there are – – – mh there where much bigger cultural differences than I do believe there are now eh – – – between people that are – – – eh that have eeh the same thought process.” (Respondent 5, male, 27)

Hij koppelt dit uiteindelijk aan opleiding, en dat slimme mensen die hoger opgeleid zijn, vaak op dezelfde manier denken. De invloed van opleiding op het contact wordt ook door andere respondenten genoemd, evenals de uitspraak dat onder de laagjes cultuur (in deze context: de niveau één verschillen), iedereen hetzelfde is. Alleen de manier van communiceren is anders, en daar moet men eerst mee leren omgaan. Het leren omgaan daarmee wordt goed beschreven door respondent 2, die verder ook gelooft dat we de cultuur maar een klein onderdeel van de identiteit is waarnaast mensen hetzelfde zijn:

“So I think that made me a lot more respectful and cautious trying to see where the limits are, trying not to insult anyone. Because it is really easy to get into a misunderstanding that is not going to end up right. Like – and when you work all the time you need of course to be thinking about that and get a conclusion. But with someone you've just met you can just offend them and loose them, that's it and they're not gonna have the patience or willingness to talk through it because they don't know you enough.” (Respondent 2, female, 30)

Door het contact met andere culturen is zij voorzichtiger geworden en probeert ze alert te zijn, vooral met contacten die nog niet zo diep gaan of waar nog geen gemeenschappelijke basis is ontstaan. De samenhang tussen de mate van voorzichtigheid die de respondenten tonen in het contact en de diepgang van het contact is een terugkerend thema. Hierop wordt in de volgende paragraaf dieper ingegaan.

4.2.2. Interculturele vriendschappen

Door veel respondenten werd beschreven dat in het begin van een vriendschap de cultuur nog op de voorgrond staat, men nog over elkaars achtergrond wil leren en zich er zeer bewust van is dat er cultuurverschillen zijn. Hoe beter men elkaar leert kennen en hoe dieper het contact wordt, des te meer de cultuur naar de achtergrond verschuift. Hieronder beschrijft respondent 13 haar kijk op de ontwikkeling van een interculturele vriendschap. In het begin ziet zij verschil, en pas later merk je dat – zoals eerder genoemd – onder alle lagen cultuur mensen toch hetzelfde zijn.

“Ik denk dat het wel – ja misschien toch wel in het begin anders is, omdat je toch heel erg het gevoel hebt dat je anders bent dan iemand. Dat mensen daar vaak heel bewust van zijn. Eehm – – en dat

je dan pas op een gegeven moment ontdekt dat mensen toch eigenlijk een beetje hetzelfde zijn.”
(Respondent 13, female, 33)

Iets later in het interview legt respondent 13 uit dat cultuur slechts één facet is van iemands persoonlijkheid is en dat daardoor de cultuur steeds onbelangrijker wordt.

“Dat je merkt dat mensen toch ook – ja natuurlijk – gewoon mensen zijn en dat die cultuur niet eh niet alles zeggend is wat dat betreft maar dat dat merk je ook wel. En ik denk dat het langer duurt dat je iemand echt als een eigen persoon ziet in plaats van iemand uit een bepaalde cultuur of meer van ja ehm als je dus ja vriendschap met iemand uit een ander land hebt. Zie je dan iemand als Braziliaans altijd of of ook gewoon als een vriendin? Maar ik denk dat dat al langer duurt dan als je je gewoon een vriendschap hebt met iemand uit hetzelfde land want dan heb je dat verschil niet.”
(Respondent 13, female, 33)

Zij vergelijkt hier ook nog een interculturele met een monoculturele vriendschap. In een vriendschap waarin bijvoorbeeld beide partners Nederlands zijn, zou de respondent zich nooit afvragen of een reactie onderdeel is van de persoonlijkheid of onderdeel van de cultuur.

Ook respondent 9 ervaart dit op deze manier. Zij is een Koreaanse, die op dit moment in Duitsland leeft en een Duitse vriend heeft. Gevraagd of zij nog cultuurverschillen ervaart met haar vriend, stelde zij:

“I think no. When you get to know people of course, you're very curious about the other's background and I think culture is one of the backgrounds. But one but once you establish a very in depth relationship with your friends or with your boyfriend yeah or lovers or other familyship, I think the culture things doesn't matter to you anymore.”
(Respondent 9, female, 25)

Haar mening sluit aan op de mening van de meeste respondenten, ongeacht of ze zelf in het buitenland leefden of buitenlandse vrienden hadden.

Verder kwam er bij de respondenten die zelf in het buitenland leven naar voren, dat het soms langer duurt om een vriendschap op te starten omdat mensen twijfelen of ze in de nieuweling willen investeren en andersom ook of de nieuweling het belangrijk genoeg vindt om in dit contact te investeren. Een Erasmusstudent beschreef dat vriendschappen in het uitwisselingssemester juist zeer snel gesloten worden omdat iedereen in een nieuwe omgeving is en op zoek was naar nieuwe contacten. Uit deze verschillende ervaringen laat zich afleiden dat de manier waarop en hoe snel interculturele vriendschappen zich ontwikkelen context-gevoelig is.

De fases van interculturele vriendschap die Casmir (1999) beschrijft kwamen niet duidelijk terug in de interviews. Wel werd duidelijk bevestigd, dat in het begin taal als barrière ervaren kan worden. Volgens de fases van Casmir zouden vooral de laatste twee fases van interculturele vriendschappen, echte interactie en afhankelijkheid, een vereiste zijn voor het ontstaan van een derde cultuur. Het door de respondenten beschreven verband tussen de hechtheid van vriendschappen en het 'verdwijnen' van cultuur ondersteunt deze these.

4.2.3. Wereldbeeld

Een andere perceptie die beïnvloed kan worden door het contact met andere culturen, is de perceptie van de wereld – het wereldbeeld. De manier waarop mensen het ervaren dat er andere culturen zijn kan een indicator zijn of ze open staan voor het contact met andere culturen en of ze daardoor ook in staat zijn hierin zo een diepe verbinding aan te gaan dat er een derde cultuur kan ontstaan. Het wereldbeeld van de respondenten beïnvloedt volgens deze argumentatie hun gedrag.

Uit de interviews kwam naar voren dat bij bijna alle respondenten hun kijk op de wereld positiever werd. Het beeld van een land verandert, als ze iemand uit dat land leren kennen, en ook willen ze meer over het land leren door deze contacten. Deze ontwikkeling is nog vanzelfsprekend, maar er werd ook door een derde van de respondenten gesteld dat ze minder in stereotypen denken door het contact met andere culturen. Respondent 15 geeft hier een voorbeeld van:

“Before meeting eh other people of other nationalities I was really eh like full of stereotypes and full of ehm eh like I was I thought that like Armenians are the best nation in the world. I had this stereotype. But eh like after I met people from other countries, from other cultures, I eh like broke a lot of stereotypes and eh I understood that like there are a lot of people who are just as good as they are, doesn't matter which nationality or which culture they belong to.”

(Respondent 15, female, 20)

Andere respondenten beschrijven hoe ze door interculturele contacten dingen meer in perspectief konden plaatsen, minder gingen oordelen over een land, en hun blik verruimden. De term *wereldburger* werd drie keer genoemd: de eigen nationaliteit wordt dus minder belangrijk door het leren kennen van nieuwe culturen. Voor twee respondenten was het zelfs zo blikverruimend dat ze daarna hun leven veranderden: een verloor veel gewicht en ging reizen, en de andere leerde dat er verandering mogelijk is en dat als je in je eigen land niet gelukkig wordt, je altijd nog ergens anders naartoe kunt gaan. Ook dit is een soort van “in perspectief kunnen plaatsen” door een groter kader, de wereld, te zien.

4.3 Gedrag

In het derde deel van de interviews werd ook gekeken naar de mate waarin de interculturele ervaringen van de respondenten hun gedrag in interculturele situaties elders beïnvloeden. Afhankelijk van hoe zij zich tegenover mensen uit andere culturen opstellen zou dit gedrag uiteindelijk tot het ontstaan van een derde cultuur kunnen leiden, tot het aanpassen aan een andere cultuur of tot een persoonlijke verandering. Deze aspecten worden hieronder per thema nader toelicht.

4.3.1. Derde cultuur offline

De respondenten beschrijven verschillende situaties waarin zij door het contact met andere culturen een nieuwe gewoonte of nieuw gedrag ontwikkeld hebben. Voorbeelden hiervan zijn ander taalgebruik, een andere manier van communiceren en nieuwe tradities zoals bijvoorbeeld een Chileens meisje dat het meenemen van maaltijden – een Duits gebruik – in Chili introduceert en zo probeert uit verschillende culturen een nieuwe mix te maken.

Aangezien deze toepassingen van een nieuwe cultuur meer vanuit individuen uitgaan en minder gekoppeld is aan een specifieke groep, is dit geen derde cultuur te noemen tenzij dezelfde gewoontes en gebruiken elke keer in dezelfde groep terug komen en niet alleen aan het Chileens meisje verbonden zijn.

4.3.2. Derde cultuur online

Op de vraag naar het ontstaan van een derde cultuur online antwoordden veel respondenten dat ze de communities hiervoor te groot vinden of zich zelf niet als actief genoeg beschouwen om dit te kunnen bepalen. Slechts enkele respondenten gaven aan dat ze wel een bepaalde rolverdeling zagen, maar zij konden dit ook niet nader toelichten. Respondent 2 gaf aan dat er zeven jaar geleden wel sprake was van een hechte community, waarin de mensen elkaar kenden en konden voorspellen wie wat zou gaan zeggen en men elkaar aanvoelde. Sindsdien is de groep volgens haar te groot en onoverzichtelijk geworden, tevens gaf ze zelf ook aan minder tijd aan de community te besteden.

Slechts bij de Facebook-groep werd door drie van de vijf respondenten een derde cultuur beschreven. Hier bleek tijdens het samen in Rotterdam studeren een groepsdynamiek aanwezig te zijn: er heerste een eigen humor en er was diep begrip voor elkaar. Er werd vaker vermeld dat deze banden drie jaar later deels nog steeds sterk zijn.

4.3.3. Aanpassen aan de andere cultuur

Negen van de vijftien respondenten gaven aan zich aan te passen aan de andere cultuur, zowel als zij in het buitenland zijn als ook in de context van hun eigen cultuur. Dit werd op verschillende manieren beschreven: het merendeel paste haar manier van communiceren aan.

“Ja dan pas je je wel een beetje aan. En ik probeer geen hele gekke dingen te zeggen. Ne- ja Nederlanders zijn over 't algemeen heel erg direct, ja Chinese op zich ook maar op een hele andere manier. Ehm dus ik probeer dat dan een beetje aan te voelen [??] en tussen de regels door te lezen en – – dat dat vind ik grappig dat is vaak heel lastig voor Nederlanders.”
(Respondent 13, female, 33)

Ook zijn er voorbeelden van respondenten die door het contact met andere culturen hun gedrag geheel veranderd hebben. Respondent 2 gaf aan, bepaalde sarcastische opmerkingen die in haar cultuur bedoeld zijn als compliment niet meer te maken omdat ze in een andere cultuur niet begrepen werden. Daarna besloot ze dat een direct compliment in elke situatie en elke context beter is dan een sarcastische opmerking waardoor zij haar gedrag hier in het geheel bijstelde. Respondent 6 gaf aan vrijer geworden te zijn door het contact met westerse culturen, zowel in zijn denken als in zijn doen.

Volgens respondent 14 kon hij zich nooit helemaal aan een andere cultuur aanpassen, maar probeert hij vaak een middenweg te vinden tussen het aanpassen aan een andere cultuur en het vasthouden aan de eigen cultuur. In deze gevallen hebben interculturele contacten geleid tot hybridisering, of wel een soort intrapersoonlijke derde cultuur in hem zelf.

4.3.4. Persoonlijke verandering door blootstelling (exposure) aan andere culturen

Een categorie die verwant is aan de categorie hierboven is de categorie *persoonlijke verandering door blootstelling aan andere culturen*. Deze categorie onderscheidt zich van de categorie *aanpassing aan de andere cultuur* doordat er hier sprake is van een contextonafhankelijke verandering in het eigen gedrag, terwijl er eerder sprake was van een door de omstandigheden afhankelijke verandering. Verder kan een verandering in deze categorie ook los staan van een specifieke cultuur. Zo vertelde respondent 8 bijvoorbeeld dat hij door het contact met mensen uit andere landen zijn taalgebruik aangepast heeft tot een duidelijker taalgebruik en langzamer is gaan praten.

Hier twee voorbeelden, hoe een mogelijke verandering uit kan zien. Een vaak genoemde verandering was het *opener zijn* door contact met andere culturen.

“Ik denk dat je vooral ook gewoon opener wordt door internationale contacten. Dat je opener naar de wereld wordt en dat het meer algemeen is, dat je minder Nederlands wordt of meer iets anders, je wordt meer ja een wereldburger of zo.” (Respondent 13, female, 33)

Ook vaak genoemd is de bredere horizon die men kreeg door het contact met andere culturen en de wens meer te reizen en meer te leren over andere culturen.

Voorbeeld twee laat zien hoe de blootstelling aan andere culturen ervoor zorgde, dat een respondente haar eigen manier van communiceren veranderde.

“So eh I have my eh the infos of my own culture of my own communication and of course other eh cultures also influence my eh way of communicating with people. And it it it becomes a mix, as I said eh for example with this expressing my points of view more freely, it eh it has become one eh for one part of my communication process which was not eh such before.”

(Respondent 15, female, 20)

De invloed van andere culturen heeft voor respondent 15 ertoe geleid dat ze zich anders is gaan gedragen. De durf om haar mening vrij te uiten is er een van.

Toch is het niet altijd even rooskleurig als de meeste respondenten het beschreven. Respondent 12, een Canadese die in Dubai leeft, ervaart het leven daar als een multiculturele dystopie.

“It's a dystopia, let's just call it a dystopia [laughs] a cultural dystopia.”

(Respondent 12, female, 31)

Ook later geeft zij aan dat haar beeld van andere culturen verslechterd is, ze cultureel minder sensitief geworden is en dat ze zich – volgens zichzelf – niet positief ontwikkeld heeft. Deze ontwikkeling is geen verbazingwekkende ontwikkeling. Als je in contact komt met andere culturen en nooit verder komt dan het eerder beschreven niveau 2 – dus het zien van de cultuurverschillen, maar niet het begrijpen ervan, kan dit juist tot minder tolerantie leiden. Dit kwam ook naar voren uit een onderzoek naar de Erasmus-uitwisselingsprogramma's. Veel studenten gingen zonder voorkennis over de cultuur voor een half jaar naar een land en kwamen uiteindelijk met meer stereotypes en vooroordelen terug dan ze voor hun vertrek hadden. Dit valt te verklaren doordat zij de hele tijd in een bubbel zitten met internationale studenten, samen de aparte verschijnselen van de

locale cultuur zien en dit bespreken, maar hier geen uitleg bij krijgen en daardoor de frustraties niet door begrip kunnen afbouwen. Door dit onderzoek wordt er nu steeds meer geïnvesteerd in interculturele trainingen voordat de studenten vertrekken om dit te voorkomen. Maar zoals uit het verhaal van respondent 12 blijkt, is ook hetzelfde bij haar gebeurd. Ze ziet zó veel cultuurverschillen, maar begrijpt niet hoe mensen zo kunnen zijn en dat een maatschappij zo ook werkt, maar op een heel andere manier dan zij gewend is. Doordat ze zelf al jaren in het buitenland leeft, is haar onbegrip opmerkelijk. Uit haar beschrijvingen lijkt het alsof ze de tweede fase van de culture shock (Oberg, 2006) nooit ontgroeit is. Deze fase is de fase waarin de culture shock echt plaats vindt, gerealiseerd wordt dat alles anders is, maar er nog geen strategie ontwikkeld is om hiermee om te gaan of zich aan te passen. Normaliter zou zij niet zo lang of zo laat pas in deze fase moeten zitten, echter is Dubai een buitengewone plaats met 88 percent buitenlanders, waardoor er niet één andere cultuur is, maar een mix van zeer vele culturen die bijzonder verwarrend kan zijn.

Hoofdstuk 5: Conclusie en discussie

Volgens Casmir (1978, 1999) kan er bij het bijeenkomen van mensen uit verschillende culturen een derde, eigen cultuur ontstaan. Het creëren van een eigen cultuur vraagt tijd, diep begrip voor elkaar en elkaars cultuur, empathie en dialogen. Het internet maakt intercultureel contact makkelijker, maar geeft hier ook een nieuwe vorm aan die om verder onderzoek vraagt. McEwan en Sobre-Denton (2011) hebben dit onderzocht aan de hand van een online community van studenten en konden het ontstaan van een derde cultuur aantonen.

Hieruit ontstond de vraag of dit ook in andere, deels grotere communities aantoonbaar zou zijn. Ook kwam de vraag op in welke mate de ervaringen die de community-leden in de online community opdoen invloed zouden hebben op hun interculturele interacties elders. Aan de hand van diepte-interviews met vijftien respondenten uit drie communities werd data over de ervaringen, percepties en de culturele achtergrond van de respondenten verzameld. De drie communities waren een CouchSurfing-groep, een LinkedIn-groep met het thema interculturele communicatie en een Facebook-groep van studenten die samen een semester in het buitenland doorgebracht hadden.

De belangrijkste bevindingen zijn dat er maar weinig sprake is van het ontstaan van een derde cultuur online. Een veel genoemde reden hiervoor was dat de groepen te groot waren. Dit is echter maar een deel van de redenen waarom er weinig sprake was van een derde cultuur. Casmir (1978, 1999) beschrijft dat er voor het ontstaan van een derde cultuur *diep* begrip voor elkaar en elkaars cultuur moet zijn. Diep begrip is te linken aan het niveau drie van de cultuurverschillen en dit was maar amper terug te zien in de interviews. Het contact in de online communities lijkt dus vaak te oppervlakkig om ruimte te bieden voor dit soort diep begrip. McEwan en Sobre-Denton (2011) hebben dit in een zeer kleine, hechte community kunnen aantonen, maar de vraag is of dit soort hechte communities niet eerder uitzondering dan regel zijn in de online wereld. Dit wordt ondersteund door de resultaten van de Facebook-groep: deze groep was de kleinste en hechtste community en tevens de enige waarin door een deel van de respondenten een derde cultuur ervaren werd. Doordat de leden elkaar al offline kenden, is deze groep daarnaast niet geschikt als voorbeeld van een typische online community.

Het gebrek aan een derde cultuur online en diepgang in de andere twee communities valt tevens te verklaren door een tekort aan vriendschappen. Diep begrip van elkaar zou in een vriendschap ontstaan, maar op de vraag of ze andere community-leden als vrienden beschouwden, kwam maar zelden een bevestiging. Slechts de Facebook-groep zag de andere leden als vrienden,

maar hier is het offline contact het sterkst wat vriendschappen makkelijker maakt. Volgens Lee (2006) speelt de cultuur een ondergeschikte rol naarmate de vriendschap sterker wordt. Iets dat niet begrepen wordt en in de weg staat, zoals niveau een en niveau twee cultuurverschillen, kunnen niet een steeds kleinere rol gaan spelen binnen een vriendschap, hier wordt dus begrip geïmplementeerd. Binnen de CouchSurfing en de LinkedIn groep was er ook amper contact buiten het messageboard van de community om. Volgens het onderzoek van Dooly (2011) is het gebruik van meerdere communicatiewegen en platforms een indicatie van dieper en effectiever contact. Ook volgens de fases van een interculturele vriendschap (Casmir, 1999) zou de derde cultuur pas in de laatste fases plaats vinden, deze worden in de meeste gevallen van de hier onderzochte online communities niet bereikt.

Lee (2006) wijst erop dat een teken van het ontstaan van een derde cultuur het ontstaan van rollen en regels binnen de interculturele vriendschappen is, ook Darhower (2007) toont dit aan. Rollen en regels werden nauwelijks terug gezien in de groepen. Adair, Tinsley en Taylor (2006) vonden dat mensen uit collectivistische culturen eerder zich eerder aanpassen en naar een gezamenlijke cultuur streven. Dit staat haaks op het onderzoek van Pfeil, Zaphiris en Ang (2006) die aantoonde dat er tenminste op samenwerkingswebsites als Wikipedia Westerse culturen de dominante culturen zijn. Westerse culturen zijn over het algemeen individualistischer (Hofstede, 1997). Hermeking (2005) heeft onderzoek gedaan naar de invloed van Hofstede's dimensies (1997) op het internetgebruik en kwam tot de conclusie dat er een samenhang is tussen een hoge mate aan individualisme en veel internet gebruik. Als de observatie van Pfeil, Zaphiris en Ang (2006) en Hermeking (2005) toepasbaar zijn op communities, zou dit een verklaring kunnen zijn voor het ontbreken van een derde cultuur. De dominantie van Westerse culturen (in de LinkedIn-groep en in discussie-groepen in het algemeen) werd ook door respondent 11 genoemd en is interessant voor verder onderzoek.

Dat het bewustzijn van andere culturen online een minder sterk gegeven is dan offline, is te verklaren door het gebrek aan context. Als een Engels-talig bericht gepost wordt, hoort de lezer niet het accent van de schrijver, ziet hij niet zijn mogelijk nationaal of cultureel bepaald uiterlijk, en is hij zich niet van diens culturele achtergrond bewust. Dit zou ertoe kunnen leiden dat uitingen die als “anders” gezien worden niet cultureel maar persoonlijk geïnterpreteerd worden. Ook hier zou nader onderzoek naar gedaan moeten worden.

Omdat er maar weinig sprake van derde cultuur online was, was er ook weinig invloed daarvan terug te zien op offline interacties van de respondenten. Desondanks beschreven veel

respondenten dat het contact met andere culturen hun sterk veranderd heeft. Hun percepties werden beïnvloedt door het interculturele contact, wat al aangetoond was door Monsour (1994) die een afbouw van stereotypes en ongelijkheden door intercultureel contact observeerde. De toename van een culturele bewustzijn sluit aan op het onderzoek van Diehl en Prins (2009) die een toename aan *cultural literacy* observeerden bij online gamers. Shuter (2012) besprak meerdere onderzoeken waarin interculturele situaties online centraal stonden en kwam hierbij tot de conclusie dat deze uitwisselingen een positieve invloed hebben op de acculturatie en de culturele competenties.

De invloed van de online interacties is bij dit onderzoek niet meer duidelijk terug te zien wat tevens de zwakte van dit onderzoek is. Uit het onderzoek bleek dat veel van de respondenten al zeer internationaal waren door hun familie, woonplaats, relaties en werk waardoor een directe invloed van de online community niet meer aantoonbaar was. Het sterk internationale profiel van de respondenten is voor een deel bepaald door de gekozen communities, aangezien zij allemaal een internationale focus hebben en daardoor mensen aantrekken die geïnteresseerd zijn in internationale contacten.

Tevens zou er hier sprake kunnen zijn van een algemene ontwikkeling: het wordt steeds moeilijker om een sterk *lokaal* leven te leiden doordat mensen steeds mobieler worden en men veel sneller in aanraking komt met andere culturen dan bijvoorbeeld honderd jaar geleden. Doordat het sterk internationale profiel van de respondenten opviel, vroeg ik de respondenten of zij dachten dat dit typisch was voor hun community of dat dit een algemene ontwikkeling was. Veel zeiden dat het typisch was voor hun community, maar er waren ook respondenten die zeiden dat ze dit als algemene ontwikkeling zagen. Dit zou een interessant punt voor verder onderzoek zijn.

Gezien de demografie en het sterk internationale profiel van de respondenten was de lage mate van diep cultureel begrip een onverwachte uitkomst. Volgens Wiseman en Koester (1993) is het bewustzijn van andere culturen en het openstaan voor cultuurverschillen bepalend voor acculturatie en *third culture building*. Het sterk internationale profiel van de respondenten leidde tot de aanname dat zij open staan voor andere culturen. Echter het bewustzijn van andere culturen, dus de omgang met cultuurverschillen op niveau drie zoals eerder beschreven, blijkt niet vaak genoeg gegeven te zijn. De oorzaak hiervan blijft echter onbekend. Voor verder onderzoek is het relevant om te kijken welke factoren het cultureel begrip bepalen in welke mate dit wederom het *third culture building* beïnvloedt. Ook zou ernaar gekeken kunnen worden of het diepe begrip van niveau drie cultuurverschillen überhaupt bereikt kan worden zonder enige voorkennis over het vakgebied

interculturele communicatie, aangezien de respondenten hier al een sterk internationaal profiel hadden.

Afsluitend kan worden gerefereerd aan Shuter (2012) die stelt dat het *third culture building* online mogelijk door andere processen bepaald wordt dan offline. Uit het onderzoek van de verschillende communities in deze thesis valt dit te beamen. Zodra een community te groot of niet hecht genoeg is voor het ontstaan van vriendschappen, wordt het ontstaan van een derde cultuur onmogelijk. Het beantwoorden van de vraag waar er wél online nieuwe interculturele vriendschappen en daarmee derde culturen ontstaan, laat ik over voor een ander onderzoek.

6. Literatuur

- Adair, W. L., Tinsley, C. H., & Taylor, M. (2006). Managing the intercultural interface: Third cultures, antecedents, and consequences. *Research on managing groups and teams*, 9, 205-232. doi: 10.1016/S1534-0856(06)09009-8
- Alberts, J.K. & Driscoll, G.(1992). Containment versus Escalation: The trajectory of couples' conversation complaints. *Western Journal of Communication*, 56 (Fall), 394 – 412
doi: [10.1080/10570319209374425](https://doi.org/10.1080/10570319209374425)
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: cultural dimensions of globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press. doi: 10.2307/2547675
- Baxter, L. A., & Simon, E. P. (1993). Relationship maintenance strategies and dialectical contradictions in personal relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 10(2), 225-242. doi: 10.1177/026540759301000204
- Burke, P. (2009). *Cultural hybridity*. Cambridge: Polity.
- Cheong, P. H., & Gray, K. (2011). Mediated Intercultural Dialectics: Identity Perceptions and Performances in Virtual Worlds. *Journal of International and Intercultural Communication*, 4(4), 265–271. doi:10.1080/17513057.2011.598047
- Chinn, M. D., & Fairlie, R. W. (2007). The determinants of the global digital divide: a cross-country analysis of computer and internet penetration. *Oxford Economic Papers*, 59(1), 16-44. doi:10.3386/w10686
- Cho, H. & Lee, J.S. (2008). Collaborative information seeking in intercultural computer-mediated communication groups: Testing the influence of social context using social network analysis. *Communication Research*, 35, 548–573. doi: 10.1177/0093650208315982

- Casmir, F. L. (1978). *Intercultural and international communication*. Washington, DC: University Press of America.
- Casmir, F. L. (1983). Phenomenology and hermeneutics: Evolving approaches to the study of intercultural and international communication. *International Journal of Intercultural Relations*, 7, 309–324. doi: 10.1016/0147-1767(83)90035-4
- Casmir, F. L. (1991). Introduction: Culture, communication, and education. *Communication Education*, 40(3), 229-34. doi: 10.1080/03634529109378846
- Casmir, F. (1997). Ethics, culture, and communication: An application of the third-culture building model to international and intercultural communication. In F. Casmir (Ed.), *Ethics in intercultural and international communication*, (p. 89-118). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Casmir, F. L. (1999). Foundations for the study of intercultural communication based on a third-culture building model. *International Journal of Intercultural Relations*, 23(1), 91–116. doi:10.1016/S0147-1767(98)00027-3
- Croucher, S. M. (2011). Social Networking and Cultural Adaptation: A Theoretical Model. *Journal of International and Intercultural Communication*, 4(4), 259–264. doi:10.1080/17513057.2011.598046
- Darhower, M., & Carolina, N. (2007). A Tale of Two Communities: Group Dynamics and Community Building. *CALICO Journal*, 24(3), 561–589.
- Diehl, W. C., & Prins, E. (2008). Unintended outcomes in Second Life: Intercultural literacy and cultural identity in a virtual world. *Language and Intercultural Communication*, 8(2), 101-118. doi: 10.1080/14708470802139619

- Ess, C., & Sudweeks, F. (2005). Culture and Computer- Mediated Communication: Toward New Understandings. *Journal of Computer- Mediated Communication*, 11, 179–191. doi:10.1111/j.1083-6101.2006.00009.x
- Gaines, S. O., & Agnew, C. R. (2003). *Relationship maintenance in intercultural couples: An interdependence analysis*. In D. J. Canary & M. Dainton (Eds.), *Maintaining relationships through communication* (pp. 231–253). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures: Selected essays*. New York: Basic books. doi: 10.2307/2064031
- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (1997). *The new language of qualitative method*. New York: Oxford University Press.
- Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere*. London: Polite Press.
- Hall, E.T. (1966). *The Hidden Dimension*, New York: Doubleday.
- Hannerz, U. (1990). Cosmopolitans and locals in world culture. *Theory, culture and society*, 7(2), 237-251. doi: 10.1177/026327690007002014
- Hardaker, C. (2010). Trolling in asynchronous computer-mediated communication: From user discussions to academic definitions. *Journal of Politeness Research. Language, Behaviour, Culture*, 6(2), 215-242. doi: 10.1515/jplr.2010.011
- Hermeking, M. (2005). Culture and Internet Consumption: Contributions from Cross-CulturalMarketing and Advertising Research. *Journal of Computer- Mediated Communication*, 11(1), 192-216. doi: 10.1111/j.1083-6101.2006.tb00310.x

- Hewling, A. (2005). Culture in the Online Class: Using Message Analysis to Look Beyond Nationality- Based Frames of Reference. *Journal of Computer- Mediated Communication*, 11, 337–356. doi:10.1111/j.1083-6101.2006.00016.x
- Hijmans, E. & Wester, F. (2006). De kwalitatieve interviewstudie. In Wester, F. P. J. F., Renckstorf, K., & Scheepers, P. L. H. *Onderzoekstypen in de communicatiewetenschap* (pp. 507-532). Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (1997). *Cultures and organizations*. New York: McGraw-Hill.
- Lee, P.-W. (2006). Bridging Cultures: Understanding the Construction of Relational Identity in Intercultural Friendship. *Journal of Intercultural Communication Research*, 35(1), 3–22. doi:10.1080/17475740600739156
- Lindlof, T. R. (1995). *Qualitative communication research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Martin, J. N., & Hammer, M. R. (1989). *Behavioral categories of intercultural communication competence: Everyday communicators' perceptions*. *International Journal of Intercultural Relations*, 13, 303–332. doi: 10.1016/0147-1767(89)90015-1
- McEwan, B., & Sobre-Denton, M. (2011). Virtual Cosmopolitanism: Constructing Third Cultures and Transmitting Social and Cultural Capital Through Social Media. *Journal of International and Intercultural Communication*, 4(4), 252–258. doi: 10.1080/17513057.2011.598044
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media*. Berkeley: Gingko Press, 6.
- McLuhan, M., Fiore, Q., & Agel, J. (1968). *War and peace in the global village*(Vol. 127). New York: Bantam books.

- Monsour, M. (1994). *Similarities and dissimilarities in personal relationship: Constructing meaning and building intimacy through communication*. In S. Duck (Ed.), *Dynamics of relationships* (pp. 112–134). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Morrison, T., Conaway, W. A., Borden, G. A., & Koehler, H. (1994). *Kiss, bow, or shake hands: How to do business in sixty countries*. Holbrook, Mass.: Adams Media Corporation.
- Oberg, K. (2006). Cultural shock: Adjustment to new cultural environments. *Curare*, 29(2), 3.
- Pfeil, U., Zaphiris, P., & Ang, C. S. (2006). Cultural differences in collaborative authoring of Wikipedia. *Journal of Computer- Mediated Communication*, 12(1), 88-113.
doi: 10.1111/j.1083-6101.2006.00316.x
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *On the horizon*,9(5), 1-6.
- Redfield, R., Linton, R., & Herskovits, M. J. (1936). Memorandum for the study of acculturation. *American anthropologist*, 38(1), 149-152.
doi: 10.1525/aa.1936.38.1.02a00330
- Rodríguez, C. M. (2005). Emergence of a third culture: shared leadership in international strategic alliances. *International Marketing Review*, 22(1), 67–95. doi:10.1108/02651330510581181
- Saldaña, J. (2012). *The coding manual for qualitative researchers* (14th edition). California: Sage.
- Schiller, H. (1976). *Communication and Cultural Domination*. New York: International Arts and Sciences.
- Scollon, R., & Wong -Scollon, S. (2001). *Intercultural Communication* (2nd ed.). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Shuter, R. (2011). Introduction: New Media Across Cultures—Prospect and Promise. *Journal of International and Intercultural Communication*, 4(4), 241–245.
doi:10.1080/17513057.2011.598041

Shuter, R. (2012). Intercultural New Media Studies: The Next Frontier in Intercultural Communication. *Journal of Intercultural Communication Research*, 41(3), 219–237.
doi:10.1080/17475759.2012.728761

Silverman, D. (2005). *Doing Qualitative Research: A Practical Handbook*. London: Sage.

Smith Pfister, D., & Soliz, J. (2011). (Re)conceptualizing Intercultural Communication in a Networked Society. *Journal of International and Intercultural Communication*, 4(4), 246–251. doi:10.1080/17513057.2011.598043

Tomlinson, J. (1999). *Globalization and culture*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Trompenaars, F., & Hampden-Turner, C. (1998). *Riding the waves of culture* (p. 162). New York: McGraw-Hill.

Zuckerman, E. (2013). *Rewire: Digital Cosmopolitans in the Age of Connection*. New York: WW Norton & Company Incorporated.

Appendix A: Vragenlijst

Algemene informatie en cultureel achtergrond

- Naam, leeftijd, nationaliteit, woonplaats, beroep
- Andere nationaliteiten in familie / vriendengroep / relatie?
- Heb je ooit in een ander land geleefd?
- Wanneer kwam je voor het eerst in aanraking met andere culturen?
- Was er iets anders?
- Zo ja, wat waren de verschillen?
- Heb je wel eens misverstanden of conflicten gehad op basis van cultuurverschillen?
- Hoe heb je dat ervaren?
- Hoe heb je deze verschillen opgelost?
- Heeft jouw bewustzijn van andere culturen jouw kijk op de wereld veranderd? Hoe?
- Kan je je een 'turning point' herinneren? (Retrospective Interview Technique, Baxter & Bullis, 1986 genoemd in Lee, 2006)
- Wat zijn jouw raakvlakken met mensen uit andere culturen op dit moment? Online/Offline?
(vanaf hier gaan de vragen over het contact met internationale vrienden)
- Zijn jullie in die vriendschappen wel eens tegen cultuurverschillen aangelopen?
- Hoe los je dat op?
- Veranderde dit het contact tussen jullie? Off-limit topics, nieuwe routines, andere manier van communiceren?
- Praten jullie wel eens over jullie culturen? Over welke aspecten gaat het dan vooral?
- Richten jullie je meer op verschillen of ook op gemeenzaamheden?
- Zijn er dingen die je bewust maken dat je met iemand uit een andere cultuur praat? Hoe bewust ben je je hiervan?
- Hebben je ervaringen met andere culturen invloed op je gedrag tegenover andere culturen?
- Gedraag je je anders in de omgang met je eigen cultuur door de ervaringen die je met andere culturen gehad hebt?

De online community

- Hoe lang ben je al in de online community actief?
- Waarom werd je lid van deze community?
- Heb je nieuwe mensen leren kennen in deze community?

- Ben je nog steeds actief in de community?
- Zijn er verschillen tussen mensen uit je eigen cultuur en mensen van een andere cultuur binnen de community?
 - Welke verschillen?
 - Hoe ga je met die verschillen om?
 - Leiden deze tot een ‘nieuwe routine’ van communiceren met elkaar? Zo ja, hoe?
- Was er een ‘turning point’ in de communicatie van de groep door dit soort cultuurverschillen? Hoe uitte zich dit moment, wat voor gevolgen had het?
- Is er iets wat je aan de andere cultuur bijzonder waardeert (en misschien zelfs overneemt)?
- Is er iets aan de andere cultuur wat jou stoort? Spreek je dit aan?
 - Heeft dit invloed op het contact/de uitwisseling die er in de online community plaats vindt? Hoe? (third culture: process of understanding and negotiating differences, Casmir,1999 in Lee, 2006).
- Hebben jullie bepaalde gewoontes, evenementen, kunst, muziek of gemeenschappelijke interesses die jullie met elkaar delen en die daardoor een bepaalde betekenis voor jullie hebben? (relational symbols, Baxter, 1987 in Lee, 2006// third culture)
- Ervaar je een bepaalde rolverdeling in de community? (ook een teken voor een eigen cultuur volgens Lee, 2006)
- Heb je ook contact met de community leden buitenom het algemene forum? (persoonlijke berichtjes, skype, etc)
- Tellen er mensen uit de community tot jouw vrienden?
- Zit je nog in andere online communities? Zijn die ook internationaal? Wat zijn je ervaringen met deze communities?

Offline

- Heeft het online contact met andere culturen invloed op je offline leven?
 - Zo ja, hoe? Ben jij bijvoorbeeld begonnen met een nieuwe taal leren of eten te koken wat bij een andere cultuur hoort?
- Sta je ook offline in contact met mensen met een ander cultureel achtergrond?
 - Zo ja, heb je het gevoel dat de dingen, die je in de online community geleerd hebt, je hierbij helpen?
- Loop je hier tegen vergelijkbare cultuurverschillen aan? Hoe los je dit op?

- Beïnvloeden je eerder genoemde ‘turning points’ je zicht op andere culturen?
 - Ga je daardoor anders om met mensen uit andere culturen?
- Heeft het contact met iemand uit een specifiek land (bijvoorbeeld Duitsland) jouw perceptie van het land (Duitsland) veranderd? Hoe?
- Hoe beschouw je je eigen cultuur?
 - Zie je verschillen tussen je eigen cultuur en die van anderen? (self vs. Other) Welke?
 - Zie je overeenkomsten tussen jouw cultuur en die van de ander? Is er zelfs sprake van een nieuw ‘ons’? (Casmir, 1999) (ook online vragen)
- Volgens een theorie (Casmir, 1999) zijn er vier fases in interculturele vriendschappen. De eerste is het initele contact, de tweede dat allebei naar iets ‘verlangen’ (companionship, curiosity, improving economic status, etc.), de derde dat er een echte interactie oftewel vriendschap ontstaat, bij de vierde en laatste ontstaat er een ‘afhankelijkheid’. (Verder toelichten) - in welke fases heb jij al vriendschappen gehad? (fase 3 & 4 zijn kenmerkend voor 3de cultuur, Casmir, 1999)
- Volgens Casmir (1999) ontstaan er gemeenschappelijke “standards, value systems, ongoing personal relationships, interdependence and possibly new language components”.

Zijn er in een interculturele vriendschap van jou wel eens gemeenschappelijke waardes ontstaan? Hebben jullie samen een mening over iets bereikt?
- World view: Hoe kijk je naar andere landen en de ontwikkelingen daar aan? Verandert er iets, als je iemand in een van die landen kent? Wat verandert er? Waarom?

Appendix B: Codelijst

Name	Aantal interviews	Aantal codes
3rd culture offline	5	7
3rd culture online	9	15
activeness in	2	3
adapting cultural behaviour	9	18
awareness of the other's culture in contact	7	8
coincidence that the people in the community are international	5	6
cultural awareness	5	8
cultural difference in the community	3	6
cultural difference niveau 1	14	30
cultural difference niveau 1 - in the community	1	1
cultural difference niveau 2	13	47
cultural difference niveau 3	7	12
cultural relativism	1	5
cultural sensitivity	1	2
culturele verklaringen	3	4
description of the community's characteristics	5	9
education and culture	3	4
first contact with other culture	12	17
intercultural contacts	3	5
intercultural friendships vs monocultural friendships	12	13
internet culture	1	1
Iran guy in CS - not sincere	1	1
more friendship leads to less culture	1	2
online influence on offline	5	6
personal change through exposure to culture	7	17
personal change through exposure to culture - negatively (Knoten)	1	3
personal change through exposure to culture	3	5

offline		
purpose of use of online communities	2	2
reason for joining the community	9	10
reasons for little interc. contact	1	1
reasons for little interc. contact online (Knoten)	1	2
similarities could lead to third culture (Knoten)	2	4
stereotyping or racism	7	12
things learned online	6	8
thoughts about own nationality	1	1
way of use of online communities (Knoten)	1	1
world citizen	1	1
world view - broader horizon	8	13
world view - other countries - knowledge	10	11
world view - physical difference - poverty	2	

Appendix C: Respondentenlijst

Respondent NR Community	R1CS	R2CS	R3CS	R4CS	R5CS	R6FB	R7FB
Gender	m	f	m	f	m	m	m
Age	43	30	38	39	27	24	25
Occupation linked to IC	no	Partially, dolmetscher	no	no	no	no	no
Internat. contacts	many	2 ex-boyfriends from other countries (Germany, Finland), many	Very few (2)	many	many	Some (online, friends from Erasmus)	some
Countries lived in	Ukraine, Spain	Germany, England	Nicaragua	Italy, France	USA, France	NL	NL, 3 months NYC
Nationality	Rumanian	Chilean	Austrian	Polish	U.S.-c., French	Turkish	Turkish
Inter. family	none	Part of family lives in Chile	no	Lithuania, Sri Lanka	US, French	no	British
membership community	Probably 5 yrs	2yrs	3-4yrs	1 yr	4yrs	Since R'dam	Since R'dam
Met people through the group?	CS yes, VEG no	no	yes	yes	yes	yes	no
Country living in now	Spain	Chile	Austria	UK	China	Turkey	Turkey

Respondent NR Community	R8FB	R9FB	R10FB	R11LI	R12LI	R13LI	R14LI	R15LI
Gender	m	f	f	m	f	f	m	f
Age	23	25	23	76	31	33	33	20
Occupation linked to IC	no	no	Student, no	yes	No, energy efficiency manager	yes	partially	no
Internat. contacts	some	German boyfriend,	2	Many (due to living in France, working with IC, knowing people all over the world)	Many (Dubai = 88% expats)	Some-many	Many (7 nationalities)	Few, no close friends
Countries lived in	NL, India	NL, UK, Germany	2 (incl. R'dam)	4 – worked in 50	Arabic Emirates, Cuba, Mexico	USA, Australia, Finland, China	Poland (6 months)	none
Nationality	British	Korean	French	U.S. c.	Canadian	Dutch	U.S. and German	Armenian
Inter. family	no	no	no	Polish immigrants and Austrian-Hungarian immigrants of the US	Fiancee half US half Jordan	No	French, bolivian, turkish	no
membership community	Since R'dam	Since R'dam	Since R'dam	1-2yrs	8 months	2 months	3yrs	1 yr
Met people through the group?	yes		no	Not sure, met through LI but not sure which community	no	no	no	no

Country living in now	UK	Germany	France	France	Dubai	Netherlands	Germany	Armenia
--------------------------	----	---------	--------	--------	-------	-------------	---------	---------